Бутун дунё пролетарлари, бирлашингиз!

ҚИШЛОҚ ҲАҚИҚАТИ

1988 йил 12 ноябрь
ШАНБА
№ 260 (4.459).

Ўзбекистон Қоммунистик партияси Марказий Қомитетининг газетаси

1974 йил 1 январдан буён нашр этилади ◆ Душанбадан ташқари ҳар куни чиқади ◆ Баҳоси 3 тийин.

КПСС Марказий Комитети Сиёсий бюросида

Бутуниттифоқ XIX партия конференцияси қарорларига мувофиқ амалга оширилаётган сиёсий система ислоҳотининг долзарб масалалари КПСС Марказий Комитети Сиёсий бюросининг 10 ноябрь куни бўлиб ўтган навбатдаги мажлисининг диққат марказида турди.

СССР Конституциясига ўзгартишлар ва қўшимчалар киритиш ҳақидаги ҳамда СССР халқ депутатлари сайлови тўғрисидаги СССР қонунлари лойиҳаларининг умумхалқ муҳокамаси қандай бораётганлиги тўғрисидаги ахборотлар тингланди. Бу муҳим ҳужжатлар муҳокамаси тобора кенгроқ ва қизғинроқ тус олмоқда. Шу вақтга қадар СССР Олий Совети Президиумига айрим гражданлар ва ташкилотлардан 80 мингдан кўпроқ фикр ва мулоҳазалар келди. Газеталарда эълон қилинаётган материалларда, радио ва телевидение орқали уюштирилаётган мунозараларда мутахассисларнинг ва меҳнаткашлар кенг доираларининг фикри ифодаланмоқда.

Билдирилган мулоҳазаларнинг кўп қисмида қонун лойиҳалари маъқулланмоқда ва шу билан бирга кўпгина тузатишлар ва аниқликлар киритилмоқда. Лойиҳанинг бир қанча қоидаларига қарши айрим фикрлар ҳам билдирилмоқда.

Умумхалқ муҳокамаси давомида ўртага қўйилган масалаларнинг моҳияти хусусида фикрлашиб олинди. Мулоҳазаларни пухта ҳисобга олиш зарурлиги, уларнинг орасида кўпгина фойдали ва ҳаққоний мулоҳазалар борлиги, бирорта ҳам далил эътибордан четда қолмаслиги кераклиги таъкидланди. СССР Олий Совети палаталарининг қонун лойиҳаларини тайёрлаш комиссияларида ҳозир ана шундай иш олиб борилмоқда, бу ишни кучайтириш лозим.

Сиёсий бюро мажлисида умумхалқ муҳокамасини янада авж олдириш сиёсий ислоҳотнинг дастлабки босқичини муваффақиятли ўтказиш учун шароит яратади, жамиятимизни демократиялашнинг бутун жараёни кўп жиҳатдан ана шунга боғлиқ бўлади, деб ишонч билдирилди.

Конституцияга қўшимчалар киритиб, ана шу қўшимчалар асосида ҳокимиятнинг олий органларини қайта ташкил қилиш ҳамда халқ депутатларини сайлаш тартиби тўғрисида қонун қабул қилиш кўзда тутилаётган пайтда тушган таклифларнинг кўплари ислоҳотнинг дастлабки босқичи вазифаларини амалга ошириш билан боғлиқ масалалар доирасидан четга чиқиши ҳам таъкидлаб ўтилди.

Маълумки, бошқа катта вазифаларни сиёсий ўзгартишларнинг кейинги босқичларида ҳал этиш кўзда тутилмоқда.

ССР Иттифоқи билан иттифоқдош республикалар ўртасидаги муносабатларни уйғунлаштириш ана шундай вазифалар қаторига киради. Кейинчалик иттифоқдош ва автоном республикаларнинг хўжалик, социал-сиёсий ва маданий турмушнинг турли соҳаларидаги ҳуқуқлари ва имкониятларини кенгайтириш учун уларнинг статуси масалаларини батафсил муҳокама қилиш кўзда тутилади. Ҳозирнинг ўзидаёқ Марказий Комитетнинг мазкур мавзуга бағишланган махсус пленумига тайёргарлик кўриш юзасидан катта ишлар авж олдириб юборилди, бу ишда республикаларнинг партия ва давлат органлари, илмий муассасалар, кенг жамоатчилик фаол қатнашмоқда.

XIX партия конференцияси йўл-йўриқларига мувофиқ тайёрланаётган маҳаллий ўзини-ўзи бошқариш ва маҳаллий хўжалик тўғрисидаги қонун лойиҳаси сиёсий ислоҳотнинг бундан кейинги босқичлари вазифаларини амалга ошириш билан боғлиқ. Сиёсий бюро мажлисида ана шу ҳужжатни тайёрлаш ишлари қандай бораётганлиги ҳақидаги ахборот ҳам тингланди. Бу ғоят муҳим қонун актининг асосий вазифаси Советлар маҳаллий ҳаётнинг барча масалаларини амалда ҳал қилишлари, халқ ўзини-ўзи бошқаришининг тўла ҳокимиятли органи сифатида иш кўриши учун зарур бўлган моддий ва ҳуқуқий шароитларни яратишдан иборатлиги таъкидлаб ўтилди. Бу эса регионал хўжалик ҳисобини жорий этиш, маҳаллий органлар ишини ўз территориясидаги барча ресурсларни хўжалик оборотига киритишга йўналтирувчи бошқарувнинг самарали механизмини яратиш юзасидан катта чора-тадбирларни амалга оширишни кўзда тутади.

Мажлисда КПСС Марказий Комитетининг ички ва ташқи сиёсатнинг турли йўналишлари бўйича доимий комиссиялари, уларнинг состави ва иш тартиби тўғрисидаги таклифлар муҳокама қилинди.

КПСС Марказий Комитети Сиёсий бюросининг 30—40 йиллар ва 50-йилларнинг бошларидаги даврда юз берган репрессиялар билан боғлиқ материалларни қўшимча равишда ўрганувчи комиссияси составига баъзи ўзгартишлар киритилди. Комиссия қуйидаги составда тасдиқланди: А. Н. Яковлев (раис), В. А. Медведев, В. М. Чебриков, А. И. Лукьянов, Г. П. Разумовский, Б. К. Пуго, В. А. Крючков, В. И. Болдин, Г. Л. Смирнов. Комиссияга репрессия қурбонлари хотирасини абадийлаштириш ва улар дафн этилган жойлар билан боғлиқ масалаларни кўриб чиқиш ва таклифлар киритиш ҳам топширилди.

Сиёсий бюронинг мажлисида халқаро сиёсатнинг баъзи масалалари ҳам кўриб чиқилди.

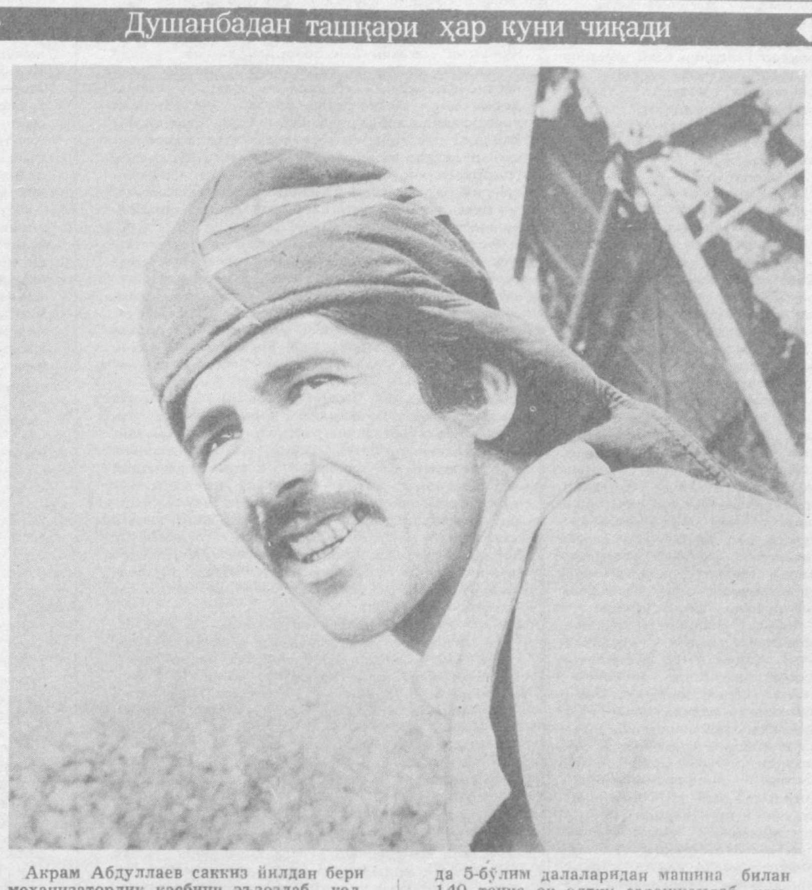

Акрам Абдуллаев саккиз йилдан бери механизаторлик касбини эъзозлаб келмоқда. У айни пайтда Оққўрғон районидаги «Оққўрғон» совхозининг техника жиловдорларидан бири. Ҳар йили пахта етиштиришда, ҳосилни йиғиб-териб олишда фаол қатнашади. Жорий мавсумда 5-бўлим далаларидан машина билан 140 тонна оқ олтин саранжомлаб, ҳамкасбларига ўрнак бўлди.

СУРАТДА: илғор механизатор Акрам Абдуллаев.

Ҳ. АВВАЛОВ фотоси.

ХИРМОНГА БАРАКА!

Пахта тайёрлашнинг бориши тўғрисида шу йил 11 ноябрга бўлган МАЪЛУМОТ

(Планга нисбатан процент)

Областлар	Бир кунда	Мавсум бошидан	Шу жумладан машинада терилгани: Бир кунда	Шу жумладан машинада терилгани: Мавсум бошидан
БУХОРО	0,23	111.09	0,36	91,08
ХОРАЗМ	0.20	109.39	0,31	70,86
ТОШКЕНТ	0,13	109.27	0,11	111,46
ҚАШҚАДАРЁ	0.11	105,39	0,11	112,70
ҚҚАССР	0,24	101,98	0,04	94,52
СУРХОНДАРЁ	0,41	101,63	0,14	92,48
Сирдарё	**0,35**	**99,85**	**0,31**	**109,19**
Наманган	**0,62**	**97,67**	**0,43**	**69,54**
Фарғона	**0,63**	**97,59**	**0,25**	**42,67**
Самарқанд	**0,71**	**91,29**	**0,31**	**84,57**
Андижон	**0,67**	**77,30**	**0,32**	**31,36**
Республика бўйича:	0,41	99,37	0,24	84,70
Шу жумладан ингичка толали пахта				
САМАРҚАНД	1,31	125,75	3,80	133,37
СУРХОНДАРЁ	0,51	116,56	0,22	172,02
ҚАШҚАДАРЁ	0,23	110,13	0,21	153,78
НАМАНГАН	0,32	101,30	—	—
Бухоро	**0,17**	**16,51**	**0,60**	**12,85**
Республика бўйича:	0,43	109,79	0,28	161,23

ТОЛА ПИШИҚ БЎЛАДИ

Фарғона политехника институтининг олимлари ғўзани кул билан озиқлантиришни таклиф этдилар. Цемент ишлаб чиқаришнинг бу чиқити ўнга яқин микроэлементга эга.

Бағдод районидаги «Большевик» колхозида ўтказилган тажрибалар шуни кўрсатдики, бир гектар ерга бир тонна чиқит солиниши ўсимлик илдиз системасининг жадал ривожланишига, тола сифатининг яхшиланишига кўмаклашди.

Сирдарёнинг сарбаланд хирмони

ОБЛАСТЬ МЕҲНАТКАШЛАРИ ПАХТА ТАЙЁРЛАШ ПЛАНИНИ БАЖАРДИЛАР

КПСС XXVII съезди ва Бутуниттифоқ XIX партия конференцияси қарорларини изчил амалга ошира бориб, қўриқ Сирдарё области пахтакорлари катта меҳнат ғалабасини қўлга киритдилар. Она-Ватан хазинасига 715 минг тоннадан зиёд сифатли дурдона етказиб берилди. Азаматлар илғор тажриба ва фан ютуқларини, замонавий усулларни ишлаб чиқаришга кенг жорий этиб, техникага таяниб, эрта кўкламдан ҳозирга қадар фидокорона меҳнат қилганликлари натижасида ана шундай муваффақиятга эришдилар.

Меҳнат ютуғида анчадан бери социалистик мажбурият ҳисобига оқ олтин топшираётган Жиззах, Зомин, Пахтакор, Ворошилов, Октябрь, Ховос, Сирдарё районлари заршуносларининг арзигулик улушлари бор. Боёвут, Янгиер, Мирзачўл районлари область билан олдинма-кейин маррага етишди. Бу районларда ялпи хирмон салмоғи ва гектарлар ҳосилдорлиги анча кўпайди.

Бу йил тармоқни механизациялаш борасида катта ишлар қилинди. Область механизаторлари мавсум бошидан бери бункерлардан 564 минг тонна хом ашё бўшатдиларки, бу кўзда тутилганидан 46 минг тонна кўп. Ялпи хирмоннинг салкам 79 проценти зангори кемалар ёрдамида тикланди. Машина терими плани 13 та районда ошириб бажарилди. Айниқса Пахтакор, Ворошилов, Октябрь, Сирдарё, Зомин, Мирзачўл районларининг механик-ҳайдовчилари шижоат кўрсатдилар. Бу районларда жами тайёрланган пахтанинг 70—84 фоизи пўлат этаклардан тўкилди.

Область далаларида сўнгги мисқоллар йиғиштириб олинмоқда. Ғолиб пахтакорлар кузги-қишки агротехник тадбирларни бошлаш, келгуси йил ҳосилига мустаҳкам замин яратиш тараддудини ҳам кўрмоқдалар.

(Сирдарёлик заршунослар эришган меҳнат ғалабаси тўғрисида газетанинг навбатдаги сонида батафсил ҳикоя қилинади).

КПСС Марказий Комитетида кенгаш

КПСС Марказий Комитетида оммавий ахборот воситалари, идеология муассасалари ва ижодий союзлар раҳбарларининг кенгаши бўлиб ўтди. Кенгашда КПСС Марказий Комитети Сиёсий бюросининг аъзоси, КПСС Марказий Комитетининг секретари, КПСС Марказий Комитети идеология комиссиясининг раиси **В. А. Медведев** билан КПСС Марказий Комитети Сиёсий бюросининг аъзолигига кандидат, СССР Олий Совети Президиуми раисининг биринчи ўринбосари **А. И. Лукьянов** қатнашдилар.

Жамиятни янгилаш ҳозирги босқичининг моҳиятини, деб таъкидлади В. А. Медведев, XIX партия конференцияси қарорлари ҳамда Марказий Комитет кўраётган амалий тадбирлар белгилаб бермоқда. М. С. Горбачев шу йил 23 сентябрда оммавий ахборот воситалари, идеология муассасалари ва ижодий союзлар раҳбарлари билан учрашувда даврнинг ўзига хос жиҳатларини таърифлаб берган эди. Бу жиҳатлар шундан иборатки, қайта қуришнинг амалий масалалари билан яқиндан шуғулланиш, асосий эътиборни баҳслар ва мунозаралардан, «митинглар демократизмидан» конкрет вазифаларни ҳал этишга, амалий ишларга кўчириш пайти келди. Агар биз шундай қилмасак, қайта қуришга катта путур етади. Бундай ёндашув ошкоралик, танқид ва ўз-ўзини танқид сиёсатидан воз кечишни асло билдирмайди. Аммо эндиликда бундай сиёсатнинг ўзи етарли эмас.

Ҳозир оммавий ахборот воситаларининг кўп жиҳатдан янгича ишлашига тўғри келмоқда, чунки кундалик жўшқин турмушимизга янги ҳодисалар кириб келмоқда. Масалан, ҳозир экономика соҳасида асосий масала фақат ташкилий ва ҳатто хўжалик ҳисобининг иқтисодий шаклларида ҳам эмас, балки мулкка муносабатни қайта қуришда, одамларнинг ижтимоий ишлаб чиқариш воситаларидан бегоналаштириб қўйганлигини бартараф этишдадир. Бу йўналишда ҳаракат қилишнинг асосий йўли топилди. Бу йўл ижаранинг, кооперация ва хўжалик ҳисобининг хилма-хил шаклларидан иборат. Лекин бу соҳада бидъатларнинг ҳаммаси ҳали бартараф этилганича йўқ. Журналистлар фақат қишлоқ хўжалиги ва хизмат кўрсатиш соҳасидагина эмас, шу билан бирга саноатда, жумладан йирик саноатда ҳам ижара муносабатлари иқтисодий турмушнинг социалистик принципларига заррача ҳам зид эмаслигини барча меҳнаткашларга ишонарли қилиб кўрсатиб беришлари лозим. Бу янги шакллар одамларни ижтимоий мулк билан бирлаштиради ва уларни реал хўжайинига айлантиради. Ҳозирги вақтда озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлаш, кенг истеъмол молларини кўпайтириш, уй-жой қуришдан кўра муҳимроқ ҳаётий вазифа йўқ. Бу журналистлар ишидаги устун йўналишлар бўлиб қолиши лозим.

Сўнгра В. А. Медведев миллатлараро муносабатлар муаммолари тўғрисида гапирди. Бу мавзуда марказий матбуотда босилаётган материаллар ҳамиша ҳам етарли даражада чуқур, ҳар томонлама пухта ўйланган ва диалектик тусда бўлмаяпти. Улар баъзан унча жўн бўлмаган жараёнлар ҳақида ғоят қувончли, юзаки тасаввурлар ҳосил қилмоқда. Бундай материаллар афкор оммани чалғитади.

Бу соҳа оммавий ахборот воситаларидан доимий эътибор беришни талаб қилади. Ўткир муаммолардан кўз юммаслик керак. Уларни ҳал қилишга ёрдамлашиш лозим. Бу ўринда ҳамма нарсани — умуман мамлакатимиз ва ҳар бир республика тараққиётининг ҳозирги даражасини ҳам, одамларнинг миллий ўзлигини англашини ҳам, жамоатчилик фикрини ҳам ҳисобга олиш муҳимдир. Бунда партиянинг ленинча миллий сиёсат принципларини, бутун кўп миллатли давлат манфаатларини, СССР халқлари қардошлик иттифоқини мустаҳкамлашни унутмаслик лозим.

В. А. Медведев партия ички демократиясини ва идеология ишларини янада чуқурлаштиришни ва ошкораликни кенгайтиришни қайта қуришнинг улкан ютуғи деб таърифлади. Бу қайта қуришнинг шундай воситалари, улар туфайли мамлакатдаги психологик вазиятни тубдан ўзгартиришга муваффақ бўлинди. Шу билан бирга бу қудратли воситалардан моҳирлик билан фойдаланиш лозим. Ошкоралик қайта қуришга, социализмнинг негизларини мустаҳкамлашга мумкин қадар кўпроқ фойда етказиши керак.

Биз ҳуқуқий давлатни барпо этиш йўлидан бормоқдамиз, бу йўлда қадамлар қўймоқдамиз. Чамаси, бу оммавий ахборот воситалари ишига ҳам тааллуқли бўлиши керак. Ҳозир матбуот тўғрисидаги қонун лойиҳаси тайёрланди. Бироқ оммавий ахборот воситалари раҳбарларининг юксак партиявий масъулияти ҳамда уларнинг фаол гражданлик позицияси энг асосий масаладир.

Сўнгра сўзга чиққан КПСС Марказий Комитети Сиёсий бюроси аъзолигига кандидат, СССР Олий Совети Президиуми раисининг биринчи ўринбосари А. И. Лукьянов СССР Конституциясига ўзгартишлар ва қўшимчалар киритиш тўғрисида, СССР халқ депутатлари сайлови ҳақида қонун лойиҳалари муҳокамаси қандай бораётганлиги хусусида ахборот берди. СССР Олий Совети Президиумига гражданлар, коллективлар, жамоат ташкилотлари ва маҳаллий Советлардан фикр-мулоҳазалар баён қилинган 80 мингдан ортиқ хат келди. Уларнинг кўп қисмини умумхалқ муҳокамасига қўйилган лойиҳаларга ижобий баҳо берувчи хатлар ташкил этади. Шу билан бирга бир қанча масалалар қизғин баҳсларни келтириб чиқармоқда, уларни янада чуқурроқ тушунтириш талаб қилинади.

А. И. Лукьянов Конституцияга ўзгартишлар киритиш ва сайлов тўғрисидаги қонун билан боғлиқ масалаларни муҳокама қилишда матбуотнинг ғоят муҳим ролини таъкидлади. Газеталарнинг саҳифаларида, телевидение ва радио эшиттиришларида бир томонлама мулоҳазалар акс этиб қолмасдан, балки турли фикрлар баён қилиниши муҳимдир. Биз сўнгги уч йил ичида таркиб топган яхши анъанани давом эттириб, ошкоралик, танқид ва одамлар ташаббускорлигини ривожлантириш йўлидан олға боришимиз керак.

Пировардида оммавий ахборот воситалари раҳбарлари партия ва мамлакат ижтимоий-сиёсий ҳаётида бўладиган воқеалар тўғрисида хабардор қилиндилар.

(ТАСС).

ПАХТАНИ МАРТАБА ДЕБ БИЛГАНЛАР

Ўтган йили Ульянов районида атиги битта хўжалик — Дзержинский номли совхоз пахта тайёрлаш планини бажарган эди. Жорий йилда ҳам марра эгалланди. Лекин икки ютуқда қанчалар тафовут бор.

— Нимагаки эришган бўлсак пудрат туфайли, — дейди совхоз директори Чори Эгамбердиев. — Бу йилги хирмонимиз — янгича ишлаш меваси. Нафақат мутахассислар ёки раҳбарлар, оддий ишчилар ҳам сарфланаётган ҳар тийиннинг ҳисобига боришаяпти. Ортиқча харажатларга маҳкам қалқон ўрнатаяпмиз.

Биз директордан бу йилги мавсумнинг ўтган йилдагисидан фарқи ҳақида сўрадик. «Эҳ-ҳе, жуда катта тафовут», деб бармоқларини букиб санаб берди. Улардан айримлари:

Янги режалар белгиланаётганда Дзержинский номли совхоз пахта планидан 500 тонна чегириб ташлаш кўзда тутилган эди. Чори Эгамбердиев бунга қарши чиқди. Бошқалар ҳайратда: ахир план камроқ бўлса яхши эмасми? «Биз майдонларни кенгайтирмаган ҳолда пахта ҳажмини камайтирмасликка аҳд қилдик», — директорнинг бу журъатини ҳар ким ўзича тушунди. Тиғиз марра мўлжалга олинган эди.

Бу йил 5.750 тонна пахта топширилиб, йиллик марра 1987 йилдагидан роппа-роса 32 кун илгари эгалланди. Бултур далаларда 33 та терим машинаси ишлатилди, бу йил 47 та. Аввалги мавсумда ҳосилнинг 43 проценти техника ёрдамида саранжом этилди, дастлабки ҳисоб-китобга кўра ҳозир мазкур кўрсаткич 70 процентга яқинлашиб турибди. 1987 йилги пахта теримида ҳашарчиларга ҳақ тўлашга 390 минг сўм, транспорт ва бошқа қўшимча (аниқроғи ортиқча) харажатларга 100 минг сўм атрофида маблағ сарфланганди. Бу йил эса шу сарфиёт тежаб қолинди. Беш йилликнинг иккинчи йилида соф даромад 1 миллион 584 минг сўмни ташкил этганди, эндиликда 2 миллион сўм фойда олиниши кўзда тутилаяпти.

Совхоз бош иқтисодчиси Анвар Худойбердиевнинг қўлидаги дафтар эътиборимизни ўзига тортди. Унда нафақат совхоз бўлинмалари, балки райондаги барча хўжаликларнинг мавсум мобайнидаги кўрсаткичлари акс этган. Бош иқтисодчини совхозда қомусчи деб аташаркан. Ким қандай маълумотни билгиси келса, унга мурожаат қилади. Ўз ишига астойдил меҳр қўйган одамгина шундай аниқ ҳисоб-китоб юритиши мумкин.

Совхозда социалистик мусобақанинг таъсирчан шакллари моҳирона қўлланилаяпти. Терим мавсумининг шиддати ҳисобга олиниб, механизаторлар ва теримчилар беллашуви ҳар куни якунланди. Кеч тушганда ҳамма ўша куннинг ғолиби ким эканлигини билишга қизиқади. Биз борган куни ҳурмат шоҳсупасига механик-ҳайдовчилардан Жума Холмуродов, Тўлқин Авазов, Комил Ашуров кўтарилдилар. Улар бир кунда юқори унумдорликка эришганликлари учун мутаносиб равишда 15, 12 ва 10 сўм пул мукофоти билан тақдирландилар. Йиғим-теримнинг қизғин дамларида машиналар чинакам қанот бахш этди. 47 та зангори кема бир кунда бир ярим минг теримчининг ўрнини босди. Ҳашарчиларсиз ишлашнинг омили қаердалиги шундан маълум бўлди. Машиналар шарофати билан совхоз территориясидаги 5 та мактаб ўқувчилари машғулотни давом эттиришди.

Айни пайтда хўжалик уруғлик пахта етиштириш планини 110 процент уддалаганини назарда тутсак, ҳосилнинг маълум қисмини қўлда теришга тўғри келганлиги аён бўлади. Бу борада ҳам моддий манфаатдорлик омили иш берди. Бир килограмм ингичка толали пахтага 13 тийиндан, оқ пахтага эса 11 тийиндан тўлашга қарор қилинди. Эҳтимол, баъзилар бунча «саховат» совхоз ҳамёнига қимматга тушмасмикан, деган мулоҳазаларга боришар. Лекин ўтган йили ҳашарчилар учун кетган харажат ёнга қолганлиги назарда тутилса, масала ойдинлашади. Теримнинг бошидаёқ яхши ҳақ тўланиши пахтанинг асосий қисми биринчи сортларга топширилишига имкон берди.

Эргаш Очилов — биринчи бўлим цех партия ташкилотининг секретари. Бинобарин ҳосилни йиғиштириб олишга коммунистлар сардори сифатида у ҳам масъул. «Бошқаларга шиор ташлагандан кўра амалда ўрнак кўрсатган маъқул» — унинг қарори шундай. Бутун оила аъзолари билан ёппасига этак тутишди. Сўздан амалий ишга ўтилганлиги кўплаб оилаларни далага чорлади. Ҳа, эндиликда совхоз хирмонида хонадонлар ҳиссаси салмоқли. Қўл теримининг қизғин дамларида Мамажон Рўзиеванинг номи алоҳида тилга олинди. Мавсум қаҳрамони бир кунда 250—270 килограммгача пахта териб берди. Ҳар килограмм терилган дурдона учун олинган ҳақ ёнига кунлик мусобақа ғолиби сифатида берилган мукофот қўшилди. Шунингдек, Саломат Ҳазратқулова, Гулсун Полвонова, Адолат Боқиева каби теримчилар ҳам ғолиблик шоҳсупасидан жой олиб, муносиб тақдирландилар.

ЖУРЪАТ

Эргаш Каримов биринчи бўлимга бошқарувчилик қилади. Қўлга киритилаётган натижалар ҳам биринчиликка ҳамоҳанг. 930 гектар майдонда ғўза ўстирган деҳқонлар пландаги 22,5 центнер ўрнига 24,8 центнерлик ҳосилдорликка эришдилар. Нафақат совхозда, балки районда биринчилар қатори маррадан ўзилди. Бўлимда 13 та бригада бу йил коллектив пудратдан барака топди. Ғўзани машинага мослаб ўстиришда чинакамига намуна кўрсатилди.

Ҳосилдорликни 34 центнерга етказган Ғайбулла Раҳмонов, Холмурод Поёнов, Болта Полвонов бошлиқ бригадалар ҳамон маълумотнинг олдинги поғонасида бораяптилар. Совхоз заршуносларининг аҳди қатъий: бу йилги хирмонни 6.300 тоннага етказиш. Азамат пахтакорларнинг бугунги ғайрати, шижоати марра эгалланишидан дарак беради.

Ж. ЮСУПОВ,
Ш. ЖАББОРОВ.

ЎЗБЕКИСТОН ССР МИНИСТРЛАР СОВЕТИДА

Ўзбекистон ССР Министрлар Советининг Президиуми 9 ноябрь куни планга кўра ўтказилган мажлисида 1988 йил планларининг бажарилишини таъминлаш билан боғлиқ бир қанча масалаларни кўриб чиқди. Республика саноатининг шу йил ўн ойи мобайнидаги иш натижалари муҳокама қилинди, қора ва рангли металлар парчаларини топшириш юзасидан икки ойлик ўтказиш тўғрисида қарор қабул қилинди. Идора қилувчи органларнинг Ўзбекбирлашув, «Узсбербанк» ва Тошкент область ижроия комитети фаолиятининг айрим асосий йўналишлари бўйича илгари қабул қилган қарорлари қандай бажарилаётгани тўғрисида ижрони назорат қилиш тартибида мазкур ташкилотларнинг ҳисоботи тингланди.

Ўзбекистон ССР Агросаноат давлат комитети ва ВАСХНИЛ Ўрта Осиё бўлимининг бошқа жойлардан келтирилаётган зотдор моллардан фойдаланиш самарадорлигини ошириш ва чорвачиликда наслчилик ишини ташкил этишни яхшилаш юзасидан олиб бораётган ишлари ҳақидаги ҳисоботи талабчанлик билан, батафсил муҳокама қилинди. Президиум аъзолари озиқ-овқат программасини амалга оширишнинг ана шу муҳим соҳасида ишлар аҳволи аҳолини зарур озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлашдаги эҳтиёжларга жавоб бермаяпти, деб якдил хулосани айтдилар.

И. Ҳ. Жўрабеков, Х. И. Исканов, Ш. А. Акмалхонов, бир қанча тармоқ илмий муассасалари раҳбарларининг нутқларида қуйидаги маълумотлар тилга олинди: йўл қўйилган хўжасизлик ва зооветеринария хизматидаги тез-тез қоида бузилиши оқибатида 1983 — 1988 йилларда олиб келинган моллар орасидан 20 процентга яқин ғунажинлар гўштга топшириб юборилди, бир қисми эса нобуд бўлди. Шу билан бирга ўн биринчи беш йилликда олиб келинган зотдор моллар ва шу даврда олинган насл ҳисобидан сигирлар подасини батамом янгилаш ва уларнинг салмоғини зоотехника нормаларигача етказиш мумкин бўлур эди. Сўнгги етти йил мобайнида ижтимоий секторда уларнинг сони фақат 6 процент ўсди, подадаги сигирлар салмоғи эса бор-йўғи 26 процентни ташкил қилди. Уларнинг кўп қисми кам маҳсулдор сигирлардир, ҳар уч хўжаликнинг бирида соғин сигирдан 2 минг килограммдан камроқ сут олинмоқда.

ВАСХНИЛ Ўрта Осиё бўлими ва унинг илмий-тадқиқот институтлари ҳозирча чорвачиликдаги наслчилик иши аҳволини тубдан яхшилаш учун илмий-амалий ишни таъсирчан қайта қуришни таъминламаяптилар. Улар кўраётган тадбирлар хўжаликларнинг эҳтиёжларига жавоб бермаяпти, асосан тор доирадаги, актуаллиги кам бўлган масалаларни ҳал этишга қаратилган бўлиб, зарур самара бермаяпти. Қорамолларнинг янги наслини етиштириш ва жорий этиш топшириқлари суст бажарилаяпти. Юқумли касалликларга чалинган қора молни даволашнинг юқори самара берадиган методлари ишлаб чиқилмаган.

Ўзбекистон ССР Министрлар Советининг Президиуми Х. И. Исканов ва Ш. А. Акмалхонов диққат-эътиборини чорвачиликда наслчилик ишини ташкил этишдаги жиддий камчиликларга қаратди ва улар зиммасига илгари тасдиқланган «Гўшт», «Сут», «Озуқа» тармоқ программаларини рўёбга чиқариш учун амалий тадбирлар кўриш, наслчилик заводлари, хўжаликлари ва фермаларининг моддий-техника базасини мустаҳкамлаш, уларда мустаҳкам озуқа базасини яратиш, зотдор ҳайвонлар етиштириш ва сотишни асосий ишлаб чиқариш йўналиши деб белгилаб, чуқур ихтисослашув ўтказиш вазифасини юклади. Сут ва гўшт етиштириш учун молларнинг жаҳон стандартларига мос келадиган янги зотларини етиштириш, шунингдек маълумотларнинг таъсирчан генетик банкини ташкил этиш, хўжаликлар билан биргаликда ҳайвонларни юқумли касалликлар ва бошқа касалликлардан асраш учун профилактика ишларини кучайтириш илмий тадқиқот ишларининг асосий мавзулари деб ҳисоблаш таклиф этилди.

Мажлисда Қашқадарё область ижроия комитетининг областдаги совет ва ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг жиноятчиликка қарши ва қонун бузилишининг олдини олиш учун курашни кучайтириш соҳасидаги ташкилотчилик иши тўғрисидаги ҳисоботи тингланди. Область ижроия комитети раисининг биринчи ўринбосари У. Х. Нуруллаев ва область ички ишлар бошқармаси бошлиғи вазифасини ижро этувчи Р. Г. Фахритдинов қилинаётган ишлар ҳақида Президиумга ахборот берар эканлар, жиноятчилик, шу жумладан оғир жиноятчиликнинг ўсиш сабабларини аниқ-равшан тушунтириб бера олмадилар, балоғатга етмаганлар орасида ҳуқуқ бузишларнинг кўпайиб бораётганлиги тенденциясини, гиёвандлар ва алкоголизм касалига чалинган кишилар сони кўпайиб бораётганлигининг сабабларини, аёллар ўзларини ёқиб юбориш ҳоллари тўхтамаётганлиги сабабларини конкрет таҳлил этиб бера олмадилар.

Масалани муҳокама қилишда иштирок этган Президиум аъзолари А. Р. Отажонов, И. И. Искандаров, А. С. Ефимов, Т. Я. Шарипов, шунингдек республика прокурори Д. А. Усатов, ички ишлар министри У. Раҳимов халқ депутатлари кўпгина шаҳар ва районлар Советлари ижроия комитетлари, областдаги ички ишлар ва юстиция органлари ҳали салбий ҳодисаларга қарши курашда ягона фронтни таъминламаяпти, улар бажараётган иш эса кўпинча интизомий, маъмурий ҳамда жиноий ҳуқуқий тадбирларни қўлланишдан иборат бўлиб қолаяпти, деб якдил фикрни айтдилар.

Ҳуқуқ бузилишининг ўсишига таъсир этаётган сабаблар орасида меҳнат коллективларининг, кенг жамоатчиликнинг кучига таянилмаётганлиги, таъсирчан ҳуқуқий пропагандани ташкил этишдаги ошкораликнинг роли камайиб кетганлиги айтиб ўтилди.

Қабул қилинган қарорда область ижроия комитети (А. Г. Кадин, У. Х. Нуриллаев) диққат эътибори жиноятчиликка қарши ва ҳуқуқ бузилишининг олдини олиш учун курашда ташкилотчилик ишидаги жиддий нуқсонларга қаратилди, Бутуниттифоқ XIX партия конференциясининг давлат ва жамоат ҳаётининг ҳуқуқий негизларини доимий мустаҳкамлаб бориш тўғрисидаги йўл-йўриқларига мувофиқ тарзда ҳамма жойда социалистик қонунчилик ва ҳуқуқ-тартиботни таъминлашга қаратилган қўшимча самарали тадбирлар ишлаб чиқиш ва амалга ошириш ҳам топширилди. Ўзбекистон ССР Ички ишлар министрлигига, Ўзбекистон ССР Юстиция министрлигига ўзларига бўйсунувчи маъмурий органлар фаолиятидаги мавжуд камчиликларни бартараф этиш, бу органларга раҳбарликни яхшилаш, ўз сафларининг покизалигига қаттиқ риоя қилиш устидан назоратни кучайтириш, топширилган иш учун кадрларнинг шахсий жавобгарлигини ошириш таклиф этилди.

БИЗНИНГ ФЕРМЕРЛАРИМИЗ

ҚИШЛОҚНИНГ ЎЗ ОДАМЛАРИ

Бугун қишлоққа, табиатнинг сўлим қучоғида яшашга, унинг тоза, ҳузурбахш ҳавосидан тўйиб-тўйиб нафас олишга, тандирда иссиқ, бўрсилдоқ нон ёпиб, дастурхонни қишин-ёзин мева-чевага чошлаб тўқ-фаровон кун кечиришга кимлар ҳақли? Қишлоқнинг маълум шартига амал қилган, яъни ерни қадрлаган, ундан меҳнатини аямаган, янаям аниқроқ қилиб айтганда олмоқнинг бермоғи борлигини унутмаган ҳар бир киши. Сир эмас, кейинги пайтларда одамларда истеъмолчилик, тайёрга айёрлик кайфияти кучайиб кетмоқда. Кўпчилик магазин ёки бозордан қиммат нархда бўлса ҳам, тайёрини сотиб олсам дейди. Олган нарсасидан кўнгли тўлмаса-чи? Деҳқону чорвадорни ёмон ишлаётганда, раҳбару мутахассисни уқувсизликда айблашади. Гўё қишлоқ қишлоқ бўлиб шаҳарга тобе саналгандек. Ҳатто айрим кишилар деҳқон қўшнисининг ҳимматига кўз тикиб, томорқасининг бир бурчагига жиндек ошкўки экишни ёддан чиқариб қўйишади. Буниси эса олма пиш, оғзимга туш, деб юриладиган танбалликнинг ўзгинаси.

Хитойда оз вақтда аграр секторда катта муваффақиятга эришилиб, аҳолини озиқ-овқат маҳсулотлари билан тўла таъминлаш имконияти вужудга келтирилибди. Бизда эса ҳали муаммоларнинг охири кўринмайди. Фикримча, етишмовчиликларнинг асосий сабаби қишлоқ билан алоқанинг мустаҳкам эмаслигида. Ерга ёлланма ишчи эмас, чинакам хўжайин керак . У бор мустақилликни ўз қўлига олсин.

Суҳбатдошимиз Таҳсим Мусаевнинг шу каби содда, беғараз, куйинчаклик билан айтилган мулоҳазалари тингловчини лоқайд қолдиролмайди. Дарҳақиқат, бугунги кунда қайта қуришнинг муваффақияти қишлоқдаги социал-иқтисодий вазифаларнинг мазмун-моҳиятини нечоғлик чуқур англаб оқилона иш тутилишига кўп жиҳатдан боғлиқдир. Меҳнатни уюштиришнинг янгича усуллари — оила, бригада, ижара пудрати бу борада умидбахш натижалар бермоқда. Чорвачиликда ижара пудратини маъқул кўрган Мусаевнинг Жомбой районидаги «Октябрь» колхозида маслакдошлари кўп.

Ижарачи коллектив раҳбари Т. Мусаевнинг таржимаи ҳолига оид қисқача справка: 1960 йилдан буён колхозда меҳнат қилади. Олий маълумотли зоотехник. 1975 йилда В. В. Куйбишев номидаги Самарқанд қишлоқ хўжалиги институтининг зоотехника факультетини тамомлаган. 1968 йилдан буён хўжаликда чорвачиликнинг бош мутахассиси. 1988 йил июль ойидан бошлаб эса сут-товар фермасини ижарага олган.

Бир ўзи эмас, албатта. 68 нафар чорвадор хўжалик билан имзоланган шартнома шартларидан хабардор. Ижарачилар қўлига колхознинг катта миқдордаги мол-мулки ишониб топширилган. Булар — минг бош қорамол, катта-кичик қурилмалари билан қиймати 704 минг 476 сўмлик ферма биноси, 24 та ҳайдов ва транспорт трактори, 4 та автомашина, 842 гектар ер ва... турғунлик давридан мерос бўлиб келаётган паст рентабеллик. Шу ўринда, бироз зерикарли бўлса-да, эътиборингизни яна рақамларга жалб этмоқчимиз.

Бултур колхозда чорвачиликдан 14 минг сўм зарар кўрилди. Сут ишлаб чиқариш плани уддаланмай қолди. Маҳсулотнинг бир центнери йил бошида планлаштирилганидан 3 сўм қимматга тушди. Гўшт етиштиришда план бажарилган бўлса-да, таннарх осмонга чиқиб кетди. Ёки маҳсулотнинг ҳар центнерига 180 сўм ўрнига 308 сўм 64 тийиндан сарфланди. Нега?

— Сабаби — яқин вақтгача бошқарувда ягона раҳбарлик, изчиллик етишмаганлигида, — дейди Т. Мусаев. — Эътибор беринг: биз бедани гуллаш арафасида ўриб, қорамолларга едирмоқчи бўламиз. Чунки бу пайтда унинг таркибида каротин ва протеин миқдори кўп эканлиги маълум. Аммо бедачилик бригадасининг бошлиғи ўримгача ҳафта-ўн кун кутишни «маслаҳат» беради. Бизга атайлаб зиён келтириш учун эмас, ўз коллективининг фойдасини кўзлаб. Негаки, бироз кутилса ўрилган кўк ўт кўпроқ тош босади. Демак, уни сон, бизни сифат қизиқтиради. Бедазор ўз тасаввурифимизда бўлганида-чи? Ўримга қачон киришиш, озуқакор меҳнатини миқдорга қараб эмас, сифатга қараб рағбатлантиришни ўзимиз ҳал қиламиз. Ҳар қалай ферма билан қўшиб ерни ҳам ижарага олганимиз шундай тартибни жорий этиш имконини берди.

Гап фермани озуқа билан таъминлаш ҳақида борадиган бўлса, яна бир муаммоли масала чорвадор фойдасига ҳал бўлганлигини алоҳида таъкидлаш лозим. Илгари колхоз етиштирилган маккажўхори донининг ҳар килограммини давлатга 10 тийиндан сотарди. Ўз эҳтиёжи учун эса яна давлатдан 18 тийиндан қайта сотиб оларди. Ортиш, тушириш, транспорт харажатларини ҳисоблаганда емнинг килоси 20 тийиндан ошиб тушарди. Ҳолбуки, хўжалик ҳар йили оз эмас, минг тонна омихта ем харид қилишга мажбур. Қаранг, планлаштиришдаги мажбурий бўйсунишлар хўжалик экономикасига қанчалик зарарли.

Шу йилдан эътиборан колхоз маккажўхори донини давлатга эмас, ўз-ўзига реализация қила бошлади. Ҳам ортиқча чиқимлардан халос бўлинди, ҳам озуқа тақчиллигига барҳам берилди. Хуллас, ижара пудратига ўтишдан олдин қатор нуқсонлар чуқур таҳлил этилди ҳамда муаммоларни биргалашиб ечиш йўллари белгиланди. Хўш, бу ҳол ишни яхшилашга таъсир кўрсатаяптими? Ижарачилар ўтган беш ой давомида янги усулнинг афзалликларини намойиш эта олишдими?

Фермани ижарага бергач колхозда 1.103 тонна сут етиштирилиб, йиллик план тўққиз ойдаёқ уддаланди. Бир центнер маҳсулот таннархи ҳозирча 26 сўм 67 тийинни ташкил этмоқда. Бу бултурги даражадан салкам олти ярим сўм арзон. Шунингдек, 146 тонна гўшт тайёрланиб, тўққиз ойлик план барвақт адо этилди. Йиллиги ҳам яқин кунлар ичида уддаланади. Бўрдоқига боқилаётган молларнинг бир кеча-кундузлик семириши 450 граммдан 550 граммга кўтарилди.

Меҳнат унумдорлиги ҳам кескин юксалди. Бултур киши ҳисобига 5.710 сўмлик маҳсулот тайёрланган бўлса, бу йил тўққиз ойдаёқ 11 минг 950 сўмликка етказилди.

Йиллик рақамларни қўя туринг. Сизни ижара пудратининг соф натижалари қизиқтираяптими? Марҳамат. Июнь ойидан бошлаб ўтган тўрт ойу 18 кунда 594 тонна сут етиштирилган. Йилнинг бундан илгари беш ойида тайёрланган маҳсулот эса 507 тоннани ташкил этади. Орадаги тафовут 87 тоннаю яна 12 кун. Ёки илгари ҳар бир ишловчи ҳисобига соатига 2 сўм 60 тийинлик маҳсулот етиштирилган бўлса, ижарага ўтилгач бу кўрсаткич 5 сўм 40 тийинни ташкил этмоқда. Мана сизга мустақиллик, манфаатдорлик самараси.

— Ижара шартномасига қўл қўймасдан олдин талайгина ўзгартиришларни амалга оширувдик, — дейди Т. Мусаев. — Аввало ходимлар сони қисқартирилиб, 104 нафардан 68 нафарга туширилди. Механик, осеменатор, лаборант, иккита бригадир ва бошқа штатлар ортиқча деб топилди. Район ремонт-ишлаб чиқариш корхонасининг чорвачилик фермаларига техника хизмати кўрсатувчи бўлими билан тузилган шартномани ҳам бекор қилиб, улар бажарадиган ишни ўзимиз эплайдиган бўлдик. Шунинг ўзи йилига 10 минг сўмни четга чиқармаслик имконини туғдирмоқда.

— Дарвоқе, ижара пудрати тийинни ҳисоб-китоб қилиб боришга ундаяпти, — дейди ферма иқтисодчиси Темир Убайдуллаев. — Даладаги емишни асосан ташиб олдик. Балансимиздаги 13 та транспорт трактори вақтинча бўшаб қолди. Колхозда эса пахта йиғим-терими давом этмоқда. Маъмурият ҳосилни ташишга тележка ажратишимизни сўраб мурожаат қилди. Бажонидил рози бўлдик. Фақат ҳар битта трактордан фойдаланганлик учун бизга соатига 2 сўм 40 тийиндан тўланиши ҳақида келишиб олдик. Ахир, техника амортизацияси, ёнилғи ҳақи ферма ҳисобидан сарфланади-да. Илгари эса харажатлар умумийлик принципидан келиб чиққан ҳолда тақсимланарди.

Қўлга киритилган дастлабки натижалар кўп нарсани ойдинлаштирмоқда. Ижарачилар ўзларини ҳуқуқ ва бурчлари гарантияланган фермерлар деб ҳис этмоқдалар, маҳсулдорликни оширишнинг янги-янги резервларини излаб топмоқдалар. Ферма ҳам, колхоз ҳам рентабеллик сари илк дадил қадамларни қўймоқда. Аммо ижара муносабатлари ҳали такомилга етгани йўқ.

Таҳсим Мусаев яқинда КПСС Марказий Комитетида ижара пудрати қўлланилаётган колхозлар, совхозлар ҳамда агросаноат комплексининг бошқа корхоналари, ижарачи коллективларнинг ходимлари, райком секретарлари, олимлар, қишлоқ хўжалиги мутахассислари билан бўлиб ўтган учрашувда иштирок этиб қайтди. Жонли мулоҳазаларни ўртага қўйган, янги ишда тўпланган тажрибаларни оммалаштириш, унга чуқур мазмун ва моҳият бахш этишга хизмат қилган анжумандан Мусаев ҳам ўзига, коллективига тегишли хулосаларни чиқариб олди.

— Менда айниқса Эстония ССР Виру районидаги «Кульдре» колхозининг фермери Сальдре билан Михаил Сергеевич Горбачев ўртасидаги суҳбат чуқур таассурот қолдирди, — дейди у. — «Мен тўла маънодаги ҳақиқий фермерман, — деб ўзини таништири у бизга. — Халқ депутатлари район Советининг қарори билан менга доимий фойдаланиш учун ер ажратиб берилган. Шу ерда мен ўз ишлаб чиқариш воситаларим билан меҳнат қиламан. Менинг ўз молларим бор. Шунга қарамай мен мамлакат миқёсида қонунлаштирилган эмасман, фақат республикада қонунлаштирилганман».

Сўнгра у ижара пудратининг муаммолари ҳақида фикр юритди. Чунончи ердан умрбод фойдаланиш, уни фарзандларига мерос қолдириш, ижарачиларга кредит бериш, колхоз учун ҳам, ижарачи учун ҳам ягона харид нархларини жорий этиш ҳақидаги мулоҳазалари залдагиларда кучли қизиқиш уйғотди. Биз тушундикки, у фақат бойиб кетиш учунгина эмас, ернинг умрини ўтказмаслик учун чинакамига ишлашни хоҳлаяпти. Ўзига қўйилаётган ғайриқонуний корхонанинг вакили деган айбларни тўласинча инкор этаяпти.

Сўз тегиб қолса мен ҳам унинг фикрларини қўллаб-қувватлаган бўлардим. Чиндан ҳам ер умрбод фойдаланиш учун берилиши даркор. Шундай қилинганда ижарачи ернинг бор кучини тўрт-беш йиллик муҳлат ичида сиқиб олмайди. Эртани ўйлаб, эҳтиёт билан муомала қилади. Шу ўринда ўзимизга тегишли муаммони илгари сурмоқчиман. Бизга ажратилган 842 гектар ер беш йиллик муддатга берилган. Бунинг устига экин майдонлари тарқоқ ҳолда жойлашган. Бирбиридан узоқ. Табиийки, бу ҳолат экиш, ишлов бериш, парваришлаш жараёнида кучларни бир жойга тўплаш имконини бермаяпти, ортиқча чиқимга сабаб бўлаяпти. Лоақал майдонларнинг 40—50 проценти яхлитлаштирилганда ҳам мушкул осонлашади.

Яна бир муаммо. Ҳозирча банкда ўз счётимизни очолганимиз йўқ. Даромадни колхоз кассасига сочаяпмиз. Аммо йил охирида унинг ўзимизга тегишли қисмини йиғиштириб ололамизми, йўқми — номаълум. Нега биз билан деярли баробар иш бошлаган кооперативлар ўз счётларини очиб олганлар-у, ижарачилар бу имкониятдан маҳрум? Ахир келгуси йилдан бошлаб фермада ялпи маҳсулотга қараб ҳақ тўлаш тартибини жорий этамиз. Қорамолларнинг бош сонини 500 тага кўпайтирамиз. Демак, даромад ҳам, буромад ҳам бевосита қўл остимизда бўлиши зарур.

Дарвоқе, ижарачи коллектив фаолиятида ечимини топмаган муаммолар озмунча эмас. Лекин шунга қарамай, соҳанинг истиқболи учун бирдан-бир тўғри йўлга тушиб олинди. Муаммоларни эса колхоз билан ёки бошқа манфаатдор ташкилотлар билан биргалашиб ҳал этиш мумкин. Муҳими, қишлоқ ижарачилар қиёфасида ўз одамларини топмоқда.

З. ТЎРАҚУЛОВ,
«Октябрь» колхози.
Жомбой районидаги

Фарғона область Риштон районидаги «Риштон» совхози фермасида омилкор чорвадорлар кўп. Уларнинг куч-ғайрати билан давлатга гўшт, тухум топшириш планлари муддатидан анча илгари уддаланди. Сигирлар маҳсулдорлигини ошириш борасида ибратли ишлар қилинаяпти.

СУРАТЛАРДА: 1. Илғор молбоқар, ёш коммунист Баротбой Парпиев, 2. Сигирсоғарларнинг Бутуниттифоқ конкурси иштирокчиси Мавжудахон Матмусаева. 3. Озуқа цехида.

У. ҚЎШВОҚОВ фотолари.

ЎЗБЕКИСТОН ССР ОЛИЙ СОВЕТИ ПРЕЗИДИУМИНИНГ ФАРМОНИ

УРТОҚ М. А. ҒОЙИБОВНИ ЎЗБЕКИСТОН ССР НАШРИЁТ, ПОЛИГРАФИЯ ВА КИТОБ САВДОСИ ИШЛАРИ ДАВЛАТ КОМИТЕТИНИНГ РАИСИ ЭТИБ ТАЙИНЛАШ ТЎҒРИСИДА

Ўзбекистон ССР Олий Совети Президиуми **қарор қилади:**

Ўрток Марат Абдуқаҳҳорович **Ғойибов** Ўзбекистон ССР Нашриёт, полиграфия ва китоб савдоси ишлари давлат комитетининг раиси этиб тайинлансин.

Ўзбекистон ССР Олий Совети Президиумининг раиси П. ҲАБИБУЛЛАЕВ.

Ўзбекистон ССР Олий Совети Президиумининг секретари Л. БЕКҚУЛБЕКОВА.

Тошкент шаҳри, 1988 йил 11 ноябрь.

СССР қонунлари лойиҳаси умумхалқ муҳокамасида

СУД ҲИМОЯ СЎРАЙДИ

Тошкент область судида кундалик тиғиз ишчан вазият ҳукмрон. Мазкур муассасага халқ депутатлари область Советининг 1987 йилги сессиясида бутун суд состави сингари янгидан сайланган Александр Иванович Липатов раҳбарлик қилмоқда. Кадрлар сафи ёш ҳуқуқшунослар билан тўлдирилди. А. И. Липатов бунгача Ўзбекистон ССР Олий Совети Президиуми аппаратида, республика Адлия министрлиги суд органлари бошқармаси бошлиғининг ўринбосари вазифасида ишлади, шаҳар, сўнгра Олий суд аъзоси бўлди.

Бугун у редакциямизда меҳмон бўлиб, саволларимизга жавоб қайтарди. Суҳбатимиз мавзуи СССР Конституциясига қўшимча ва ўзгартишлар киритиш тўғрисидаги қонун лойиҳаси, аниқроғи унинг суд органларига тааллуқли қисми ҳақида.

— Мамлакатимизда мазкур қонун лойиҳасининг умумхалқ муҳокамаси давом этаяпти. Лойиҳанинг судьяларда, шахсан сизда қандай таассурот туғдирганлиги ҳақида сўзлаб берсангиз!

—Муҳим бу ҳужжат, сўзсиз, бугунги кунда биз, ҳуқуқшуносларни, шунингдек жамоатчиликни ташвишлантираётган муаммолар хусусида мулоҳаза юритишга чорлайди. Судлар қандай бўлиши зарур? Унинг чин маънодаги мустақиллигини таъминлаш учун нималар қилиш лозим? Сайловлар қандай ўтказилиши керак ва ҳоказо. Саволлар кўп. Шубҳасиз, СССР Конституциясининг 20-бобига қўшимча ўзгартишлар киритиш судларнинг обрў-эътибори ва таъсирини кучайтиришга қаратилган. Бироқ уларда кўзда тутилган тадбирлар судларнинг шахс ҳуқуқ ва эркинлигини амалда таъминлаш, социал адолатни қарор топтириш, гражданлар манфаатларини фаол ҳимоя этишлари учун камлик қилади, деб ўйлайман.

Гапни бир четдан бошлайдиган бўлсак, баъзи ҳолларда судларнинг ўзи ҳимояга, ёрдамга муҳтож бўлиб қолади. Область судининг қатор йиллар давомида Луначарское шоссесидаги нураб турган бинода «яшаганлиги»ни эслайлик. Яқинда Фрунзе районидаги Западная кўчасидан янги жой беришди. Бироқ бу масала кун тартибидан чиқди дейишга ҳали вақт эрта. Ишлаш учун ҳамон зарур шарт-шароитлар яратилмаган. Шунинг учун судьялар ва халқ маслаҳатчиларининг ўз ҳуқуқларини самарали, таъсирчан амалга оширишлари учун зарур шароитлар яратиб бериш ҳақидаги 155-моддани янада конкретлаштириш лозим.

Ошкора айтадиган бўлсак, мен ва ҳамкасбларим қонун лойиҳасидан кўп нарса кутган эдик. Бутуниттифоқ XIX партия конференциясининг «Совет жамиятини демократиялаш ва сиёсий системани ислоҳ қилиш тўғрисида»ги резолюциясини бир эслайлик. Унда ҳуқуқ-тартибот органларини тубдан ўзгартириш қонун ислоҳотининг асосини ташкил этиши зарурлиги айтилган. Демак, сўз туб қайта қуришлар ҳақида бормоқда. Бироқ Конституцияга қўшимча ўзгартишлар киритиш тўғрисидаги қонун лойиҳасида биз буни кўрмаяпмиз. Шунинг учун бундай қайта қуриш бошқа қонуний актлар, жумладан СССРда судьялар статуси тўғрисидаги қонун лойиҳасида ўз ифодасини топади дейиш учун етарли асослар йўқ.

— Мавжуд камчиликларни тўлдириш учун сиз нималарни таклиф қиласиз!

— Маълумки, партия конференцияси сиёсий ҳокимиятни ташкил этиш социализмга тўла мувофиқ келишини ҳисобга олиб социалистик ҳуқуқий давлатни қарор топтиришни принципиал аҳамиятга молик вазифа дея эътироф этди. Буни амалга ошириш қонуннинг дахлсизлиги, обрўсини мустаҳкамлаш ва унга барча партия, давлат органлари, жамоат ташкилотлари, коллективлар ва гражданлар томонидан риоя этилиши билан бевосита боғлиқдир.

Ҳуқуқ-тартибот органларининг самарали ишлашлари ҳам бунга ижобий таъсир кўрсатади. Биргина область судининг ишларида турли ёш, миллат, мутахассисликдаги 900 нафардан зиёд эркак ва аёллар қатнашаётир. 1988 йилнинг биринчи ярмида 20 дан ортиқ мураккаб гражданлик ишлари қараб чиқилиб, уларнинг аксарияти шикоятчилар фойдасига ҳал этилди. Ана шу даврда суд раиси, унинг ўринбосарлари қабулида 250 нафардан зиёд колхозчилар, совхоз ишчилари, қишлоқ зиёлиларининг вакиллари, шаҳарлар аҳолиси турли шикоят ва аризалар билан бўлдилар.

Ошкора демократик малҳам йўли билан қонунчилик ва ҳуқуқ-тартиботни таъминлашда судларнинг роли ва масъулияти қанчалик муҳим эканлигини таъкидлаш учун ҳам буларни айтаяпман. Область суди жиноятқорона совуққонлиги учун Ўзбекистон ССР Жиноят кодекси 151-моддасига мувофиқ икки йиллик муддатга озодликдан маҳрум этилган бўстонлиқлик М. Коякиннинг ишини кўриб чиқди. Кассация коллегияси район суди ишнинг ҳолатларига чуқур кириб бормаган, қатор хатоларга йўл қўйган, шунингдек, ҳаракат содир бўлгандан буён қонунда кўзда тутилган муддат ўтганлиги, айбни исботловчи етарли далиллар йўқлигини ҳисобга олмаган, деган хулосага келди. Ҳукмни бекор қилиш ва жиноят ишини ёткизишга тўғри келди. Социал адолат шу тариқа қарор топди. Ангрен шаҳар халқ суди 1986 йилдан буён Т. Майнусовнинг маҳаллий касалхона «Тез ёрдам»и ҳайдовчилигига қайта тиклаш тўғрисидаги давоси бўйича гражданлик ишларини қараб чиқаётган эди. Суд ҳар гал даъвогар ишдан асосли бўшатилган дея уни рад этарди. Бошқача хулосага келиш учун эса оддийгина адолат тарозисини тўғри қўймоқ лозим, эди, холос. Область судининг ташаббуси билан иш сўраб олиниб биринчи инстанция бўйича қайта кўрилди. Маъмуриятга Майнусовни аввалги ишига қайта тиклаш, мажбурий бекор юрганлиги учун ҳақ тўлашни юкловчи қарор қабул этилиб, шикоятчининг ҳуқуқларига нисбатан ўзибўларчилик ва нотўғри муносабатда бўлинганлиги, қонунни бузиш ҳолатлари юз берганлиги таъкидланди.

Бевосита сиз берган саволга келсак мен чуқурроқ, туб тузатишлар тарафдориман. Улар салбий кўринишларни қатъият билан бартараф этиб, келгусида қайта такрорланмаслигига мустаҳкам тўсиқ қўймоғи даркор. Шулардан келиб чиқиб 152-моддадаги «СССРдаги барча судлар судьялар ва халқ маслаҳатчиларини сайлаб қўйиш асосида тузилади» деган жумлалардан сўнг «Судларнинг ҳуқуқ-тартибот органлари системасидаги устунлик роли таъминланади» деб тўлдириш лозим. Бу судларнинг кўрсатмалари барча мансабдор шахслар, корхоналар, ташкилот ва муассасалар, гражданлар учун мажбурий эканлигини англатади.

— Судьялар ва халқ маслаҳатчиларининг мустақиллиги ва фақатгина қонунга бўйсунишини белгиловчи 155-модда атрофида турли баҳс-мунозаралар юритилмоқда. Берилган кафолат судларнинг ҳақиқий мустақиллигини таъминлаш учун етарлими!

— Йўқ. Ҳатто мазкур моддага «Судьялар ва халқ маслаҳатчиларига ўз ҳуқуқлари ва бурчларини ҳеч монеликсиз ва самарали амалга ошириш учун шароит таъминланади. Судьялар ва халқ маслаҳатчиларининг одил судловни амалга ошириш соҳасидаги фаолиятига бирон-бир тарзда аралашишга йўл қўйилмайди» деган қўшимча ҳам бунга ишончли кафолат бера олмайди. Ўз-ўзидан «йўл қўйилмайди» сўзи ўрнига «аралашув жиноий жавобгарликни келтириб чиқаради» дея тузатиш киритиш лозим. Албатта, бу тузатишга мувофиқ республика Жиноят кодексига ҳам зарур тўлдириш тақозо этилади.

Судьяларнинг мустақиллиги бугунги кундаги сайловлардан туб фарқли сайловлар ўтказилгандагина янада ишончлироқ кафолатга эга бўларди. Мисол учун халқ судьялигига номзод кўрсатиш ҳуқуқини олайлик. Бундай ҳуқуқ жамоат ташкилотлари, меҳнаткашлар йиғилишларига берилган. Бироқ номзод ҳамиша ҳам овозга қўйилувчилар рўйхатига киритиладими? Ҳамма вақт эмас. У ёки бу мулоҳазага кўра район ёки область раҳбарларига маъқул бўлмаган кезларда кўпчиликка маълум бўлган «Бизнинг таклифимиз бор», деган ибора остида айрим масалалар ёпиқ қолади. Кўрсатилган номзодларнинг ҳаммаси ҳам овозга қўйиш учун рўйхатга киритилмайди.

Сайлов тартибини ўзгартириш практикаси судья ва халқ маслаҳатчиларини ташқи таъсирдан муҳофаза қилиш учун ҳам зарурдир. Область ва халқ судьяларининг республика Олий Совети сессиясида сайланганлиги маъқулроқ. Қонун лойиҳасида эса улар халқ депутатлари область ва район Советларининг сессияларида сайлансинлар дея таклиф қилинган.

Булардан қатъий назар сайловнинг таклиф этилаётган тартиби зиддиятли вазиятларни истисно этмайди. Тошкент область судига сайловларда ҳам биз бунга дуч келган эдик. Юстиция министрлиги томонидан суд аъзолигига тавсия этилган уч номзод область Советининг сессиясида сайланмай қолди. Ҳолат ғайритабиий бўлмагани учун биз шикоят ҳам қилмадик.

Олий ҳокимият органлари системаси ниҳоятда муҳим ўрин ажратиладиган конституцион назорат комитети республика миқёсида ҳам даркор.

— Суд ва халқ маслаҳатчиларининг суд ишларини кўриб чиқишда тенг ҳуқуқларга эга эканликларига қараб уларнинг тенглиги тўғрисида кўп гапирамиз. Ҳақиқатан ҳам шундайми! Маслаҳатчиларнинг обрў-эътибори ва мавқеини кучайтириш учун нималар қилмоқ лозим!

— Хоҳлардимки, улар фақат тенг ҳуқуқларга эга бўлмай, ўз ҳаракатларининг натижалари учун бир хилда масъулият ҳам ҳис этсалар. Бироқ ўзгартиш ва қўшимчалар тўғрисидаги қонун лойиҳаси уларнинг турли хилдаги мавқеларини белгиловчи сайловнинг амалдаги тартибини кўзда тутмоқда. Биринчисини Советлар, иккинчисини эса иш жойидаги гражданларнинг йиғилишлари сайлайди. Халқ маслаҳатчиларини ҳам судьялар сингари Советларнинг сессияларида сайлаш йўли билан уларнинг реал тенглигини таъминлаш мумкин. Дарвоқе, СССР Олий суди раис, ўринбосарлар, аъзолар, бир вақтнинг ўзида халқ маслаҳатчиларидан иборат қилиб мамлакат Олий Совети томонидан сайланади.

Қуйидаги муаммо ҳам ўз ечимини кутмоқда. Ишлаб чиқаришда меҳнат қиладиган айрим маслаҳатчилар моддий аҳволдан нолиб судга боришдан бош тортадилар. Бунда энг аввало колхоз аъзолари, совхоз ишчилари, ижара пудратида меҳнат қилаётганларни кўзда тутаяпман. Халқ маслаҳатчиларига ҳақ тўлаш тартиби қонунда дарҳол йўлга қўйилиши лозим.

Суҳбатни И. АХМЕТОВ олиб борди.

Журналист Шароф Убайдуллаевни газетхонга таништиришга алоҳида эҳтиёж йўқ: уни 70-йилларда республикада пахтачиликни комплекс механизациялаш ниқоби остида авж олган қўшиб ёзишлар билан боғлиқ «1000 тонначилик» ҳаракатини фош этувчи «Реал ва сохта ташаббуслар ҳақида» («Гулистон» журнали, 1974 йил, 11-сон), полизларни заҳарли ўғитларга бўктирувчиларнинг юзидан биринчи марта ниқобини йиртган «Полизларда ғубор бўлмасин!» («Совет Ўзбекистони», 1976 йил, 20 апрель) каби исёнкор мақолаларнинг муаллифи сифатида биладилар. Муаммобоп очерклар туркуми учун у Ўзбекистон Ленин комсомоли мукофотининг лауреати бўлди.

Ҳаёт каби ижодкорнинг ҳам силлиқ йўллари йўқ. Худди шунингдек, Ш. Убайдуллаев «Қора юрак» фельетони учун («Совет Ўзбекистони», 1980 йил, 5 декабрь) «журналистик этикани қўпол бузиш»да айбланиб, ижодкорнинг қаламига ғубор қўнганлиги ҳам оммавий ахборот хабаридан маълум, албатта. Ана шу масала билан боғлиқ ҳужжатларни чуқур ва ҳар тарафлама ўрганган нуфузли комиссия ўз хулосаларини Ўзбекистон Журналистлар союзининг бош штабига тақдим этди. Ўзбекистон Журналистлар союзи правлениесининг президиуми ушбу масалани кўриб чиқиб (1988 йил, 28 июль) шундай хулосага келди: «Эслатиб ўтилган фельетон тўла-тўкис ва бутунлай партия ҳамда маъмурий органларнинг ҳужжатларини ўзида акс эттиргани ҳамда Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети қарорига асосланганн учун Ш. О. Убайдуллаев «журналистик этикани бузмаган» деб топилсин...»

Шу тариқа яна бир қалам соҳибининг покиза номи тикланди. Қуйида унинг «Қишлоқ ҳақиқати»га тақдим этган очеркини ўқийсиз.

Шароф УБАЙДУЛЛАЕВ,
Ўзбекистон Ленин комсомоли мукофоти лауреати

Бахмал ҳайқириғи

ИЖТИМОИЙ ОЧЕРК

Ойқор ва Молгузар қучоғида — табиат арчазор тоғлар, олмазор боғлар, тароватли музбулоқлар билан сийлаган юртни Бахмал дейдилар. Бир неча ҳафта муқаддам бу ердагилар ҳаётида муҳим сиёсий воқеа юз берди: район партия комитетининг XV пленумига тўпланган унинг аъзолари шу кунга қадар «соғлиғидан нолимаган» райкомнинг биринчи секретари Арслон Ҳакимовнинг аризасини қабул қилиб, обком тақдим этган номзод билан юзма-юз турардилар. Сайлов ўша куни ниҳоясига етмай қолди, тўғрироғи, 8 сентябрда бошланиб... 20 сентябрда якун топди. Лекин шов-шув тўлқинлари тинганича йўқ. Нега? Ошкоралик даврида XV пленум ҳақида халққа лом-мим дейилмади. Бу ҳақда на район газетаси — «Ғалаба байроғи»да, на маҳаллий радио тармоғи орқали ахборот бериш лозим топилмади. Халқ кўзида журналистлар айбдор, суст... Аслида ҳам шундайми?

Ошкоралик даври билан баравар туғилган чақалоқлар аллақачон тиллари бурро бўлиб чопқиллаб кетишди. Лекин ўз демократик табиатига кўра кенг ошкораликни тақозо этадиган катта сиёсий воқеа — сайлов хусусида, одатдаги қолипга тушмаган XV пленум ҳақида ошкоралик билан мушоҳада юритилмади. Ошкоралик кимга хуш ёқмади? Журналистларгами, ёки... Район меҳнаткашларини қайта қуриш йўлидаги жўшқин мушоҳадага чорлаши лозим бўлган янгилик куртаги турғунликнинг яшовчан асоратига дуч келди. Турғунликнинг бу сафар ҳам ғалабадан кўнгли тўқ эди!

Ошкораликдан юз ўгирилган жойда ҳамиша латифалар тўқилади. Бу ҳам халқнинг ҳозиржавоблигидан нишона, ҳамма нарсанинг баҳосини бера олиш санъати бўлса ажаб эмас. Турғунликнинг занжирбанд ҳалқасида тўқилган халқ латифаларининг тиғи ўз вақтида Кремлнинг метин деворларини ҳам тешиб ўта олгани эндиликда сир эмас-ку. Бу сафар ҳам шундай бўлди: Бахмал латифаси бир зумда райондан областга тарқалди. Мен уни... Тошкентда эшитдим. Эмишки, юқоридан келган номзод райком биносига қадам қўйибдию, ясоғли кабинетга шофёрни чақиртирибди: «Мана бу — бизнинг сўмка! — номзод шундай қироат қилгач, бўлажак шофёрини замонавий қора тўрва билан таништирибди. — Бугундан бошлаб у сизда туради». Ҳали эски сумкадан қутулиб улгурмаган шофёр елка қисибди: «А, сиз ким?» «Биз, — дебди тап тортмай номзод, — янги хож-жайн!» Тоғликда, шофёрники ҳам тутиб қолибди-ку: «Намунча қистов! — дебди қора сўмкани ўн бир метрлик тўпдай зарб билан тепишдан ўзини базўр тийиб. — Аввал бундоқ сайлов ўтсин, сўмкани мен кўтараманми, бошқаси кўтарадими, кейин кўрармиз...» Буни кутмаган номзод тутоқибди: «Ҳали кўр-рамиз!» Андиша ғолиб келиб шофёр итоаткорона бош эгиб кетибдию ,кечга яқин сайлов асфалософилин бўлиб «номзод қулапти» деган шов-шув тарқалиши билан қора сўмкани кўтариб катта эшикда пойлаб турибди. Эшикда номзоднинг қораси кўриниши биланоқ шофёр ҳаволатиб «штраф тўпини» узатибди: «Сўмка эсдан чиқмасин! Хайр, хож-жайн!»

Ҳар қандай латифадан бутун ҳақиқат талаб қилиш қийин, албатта. Лекин унда ҳақиқат мағзи яширинган бўлади... Райком аъзолари бўлажак XV пленумдан кўпи билан бир кунярим кун аввал, айримлари ўша куни хабар топишди. Бироқ кун тартиби сўнгги соатгача бўлажак зилзиладай сир эди. Пленумни Арслон Ҳакимов очиб, обкомнинг иккинчи секретари С. И. Стрижневга сўз берди. Станислав Иванович А. Ҳакимовнинг обком бюроси номига ёзган аризасини ўқиб эшиттирди. Пленумни очган секретарь бир дақиқа ичида «бир овоз»дан собиқ секретарга айланди. Шу билан томоша саҳнасида бўлганидек, «демократик ўйин»нинг биринчи пардаси тамом!

Станислав Иванович обком номидан янги номзодни «тақдим» этгунга қадар ҳаммаси хамирдан қил суғургандек «сценарий» асосида борарди. Залда эса гўё жўшқин демократик ҳолат ҳукмрон: «Марҳамат, бахмалликлар, кўринг, ҳавас қилинг, сайланг, сайланинг! Кеп қолинг, демократия мевасидан териб қолинг! Сайлаш ва сайланиш ҳуқуқингиз муборак бўлсин, азиз ўртоқлар!» Бироқ «кимни сайлаймиз, кимга овоз берамиз?» деган саволларнинг ўзи ортиқча: чунки номзод битта эди-да. Областда, балки ундан ҳам юқорида кўриб чиқилган, тасдиқланган деб бўлмаса ҳам «маъқулланган». Кузнинг бир тутамлик тиғиз кунларида боғ-роғ ташвишларига бош-оёқ шўнғиб кетган бахмалликлар учун ортиқча ташвиш бўлмасин деган меҳрибонликданми, ҳар ҳолда, кўпгина демократик тадбиру муолажа оталарча ғамхўрлик билан олдиндан чайнаб қўйилган эдики, лиқ этиб ютилса бас! Қолгани—гулдурос қарсакларга навбат! Арслон Ҳакимов ўзи ўн йилча ишлашган бахмалликлар хусусида ҳар қалай шундай ҳукм чиқарганди. Қарийб ярим аср шундай бўлиб келди-да: «секретарь» деб таништирсалар бас, унга ихлос қўйиб эргашиб кетаверишди. Район ташкил топган 1943 йилдан буён йигирмага яқин биринчи секретарь келибдики, шу аҳвол: келишда ҳам, кетишда ҳам гулдурос қарсаклар! Бугун азалий қарсакбозларни танимаётган собиқ раҳбар айниқса вакиллар олдида хижолат эди: «Нима бўлаяпти ўзи?» деган маънода бир ёнверига, бир залга мўлтилларди. Зал нигоҳи кечагина ҳаётимизга сингиб кетган «одатдаги воқеалар»га қарши санчилган эди. Обкомнинг иккинчи секретари ҳам иситма ҳовурини сезмай иложи йўқ, шу аснода сўнгги имкониятни ишга солишга қарор қилди:

— Сўз ҳурматли номзод Эркин Тожиевич Зоҳидовга берилади...

Обкомда бўлим мудири, Марказкомда икки муддат бўлим мудирининг ўринбосари, сўнгги тўрт ярим йил қўриқ Зарбдор райкомининг биринчи секретари бўлиб ишлаган Эркин Тожиевичга нисбатан ишончсизлик кўрсатилишига асос йўқ, албатта. Бироқ, зални ўтмиш хизматлари билан лол қолдириш пайти ўтган, холос. Анкеталар иш берган даврни саҳнадан супуриб турган дамда одамлар кадрларнинг кўпроқ «ўзига боқишга» ўрганмоқдалар, юзма-юз мулоқот асосий роль ўйнамоқда. Зал бир зум қулоққа айланди.

Зоҳидовнинг Бахмалга биринчи қадам қўйиши эди, буни яшириб ҳам ўтирмади. Лекин шунга қарамай у ўз программасини «пассив бахмалликларни қайта қуриш ва фаол ҳаётга отлантириш» руҳида бошлаб, бу йўлда куч-ғайратни аямаслигини билдирди. У қўлга олган сопқоннинг нишони аслида жонли одамлар билан жонли мулоқотга эмас, кўпроқ марказдан узоқ районларда маданий-маиший ҳаётда эҳтимолдан холи бўлмаган «қолоқликка» қаратилган эди. Эркакларнинг феодалларча муносабатига тоқат қилиб келаётган бахмаллик аёллар шаънини «улуғлаш»да айниқса авжига минган номзоднинг нутқи залдан гумбурлаб отилган луқма билан кутилмаганда кесиб ташланди. Гапни кесган... бахмаллик хотин-қизларнинг вакили эди!

Тўғри, бир томондан номзод ҳақ эди: Бахмалда хотин-қизларнинг ўз-ўзига ўт қўйиши каби хунук воқеалар барҳам топганича йўқ. Лекин мушоҳадали жойи шундаки, бу балони Бахмал учун «тарихий мерос» дейиш адолатдан эмасди. Қариялар «Бурунги замонда нималар бўлмаган, лекин худога қараб айтганда, бу офат йўқ эди» деб гувоҳлик беришади. Замон шоҳидларининг кўзи тирик, ҳаммасини ўтмишга ағдариб кутилишнинг иложи йўқ. Қолаверса, бу— дарддан халос бўлишнинг ишончли йўли эмас, касални яшириш билан уни даволаб бўлармикан?

Ўтмишдан қолган сарқит изларини хаспўштламаган ҳолда айтиш мумкинки, ёқиш — давр шиддати билан ҳам боғлиқ. Албатта, бундай ўтда ёқишларнинг йўллари бошқа-бошқа, ҳар бири ўз ҳолича алоҳида фожиа, лекин қисмат нуқталарида ҳали биз ўрганиб етмаган ва ўз баҳосини олмаган ғайри табиий сабабиятлар ҳам бор. Яқинда анчайин илдамлаб кетган марказга яқин қишлоқда олий маълумотли йигит ўзига ўт қўйганичи? Қизлар ўт қўйса эрларнинг ёқасидан тутиб келинди, хўш, эр ўт қўйса кимнинг этагига ёпишмоқ керак? Бундай воқеалар мактаб ўқувчиси билан боғлиқ бўлса борми, асло кўрсатмасин, номи ўқитувчининг уйи куйди деяверинг. бунинг бир учи райОНО ва облОНОдагиларнинг бурнидан ҳам чиқади... Ўқувчининг хулқ-атвори учун фақат муаллимнинг ёқасидан олаверсак инсофдан бўлармикан? Халқимизда: «Бир болага етти маҳалла ота-оналик қилади» деган мақол бор. Қани ўша етти маҳалла? Қани ўша умумий ота-оналик ҳисси?

Бу борада ҳам Бахмал ўзининг сўнмас тарихига эга. Абадий порлоқ машъала бўлиб тарихга кирган Норчучук момони олиб кўринг! Зўрлик билан уйига қўноқ бўлган Турсунбек қўрбоши ёлғиз қизига кўз олайтириб, уй эгасининг инсоний иззат-нафсини топтаганида аёл боши билан қўрбоши ва унинг етти йигитини ойболта билан чопиб ташлаган бахмаллик аёл Норчучук момо эди! Ўқигандирсиз, момо жасорати ҳақида халқ шоирлари Эркин Воҳидов ва Туроб Тўла достонлар битишган. Бахмал — мард, танти одамлар юрти. Ёш авлод илми толиб бўлиб ўсишини орзу қилган саводсиз мулла Дўстбек бобо юз минг қўйини инқилобга бахшида этиб, қишлоғи Ўсматда эмас, пойтахт Самарқандда халқ мадрасаси қуришларини сўраганида умумюртнинг мунаввар эртасига ишонч ва интиқлик билан боққан эмасмиди?

Шу юрт учун ўзга юртларда 30 йил қон ютган жасур совет чекисти, 20-йилларда Боку университетини битириб, адабиётга Йўқсул тахаллуси билан кирган иқтидорли шоир ва ҳаёт йўли икки ҳужжатли романга бош қаҳрамон бўлган афсонавий Маҳмудбек — Баҳром Иброҳимовнинг киндик қони тўкилган тупроқ ҳам Бахмал эди. Октябрь инқилобидан кейин воҳада ташкил топган илк халқ ҳокимияти — Жиззах уезди ижроия комитетининг биринчи раиси Неъматулло Қаршибоев ҳам шу тоғ орасидан чиққан чўпон эди! Бахмалга биринчи фойтун арава — извош миниб келганда «Неъматулла оқсоқол» 35 ёшда эди. Ўн йилча бурун оқсоқол минг ой юзини кўрганини нишонлаб элга ош берганида қурган суҳбатимизни тарихий тушдек хотирлайман. Уни билганлар «тирик тарих» дейишарди. Бахмаллик ёзувчи Нурали Қобулнинг илк қиссаси «Ойқор»да унинг портретига, адолат ҳақи, ёқимли чизгилар бор. Лекин Совет ҳокимияти даврида Жиззах воҳасидан етишиб чиққан илк давлат ва жамоат арбобларининг ҳалол, пурҳикмат ҳаёт йўлида ўқилмаган ибратли саҳифалар кўп. Начора, ҳозирги авлод учун улар айтарли «таниш» эмас, бор-йўғи яқин ўтмишимизнинг унутилган саҳифалари. Бундай «атайлаб унутилганлар» биргина Бахмалда эмас, республиканинг ҳамма бурчагида борлигига аминман. Улар ҳақида гапиришга биз, журналистлар ҳам қайта қуриш ва ошкоралик шарофати билан эндигина жазм қилаяпмиз. Улар юзлаб, минглаб, бироқ Бахмал фидойилари каби она юрт қомуси — Ўзбек совет энциклопедиясига киришга «арзимаган». Лекин турғунликнинг бу қалин ва машъум китобида совет мафиясининг не-не қироллари рангли потретларда кибор ва айни пайтда истеҳзоли табассум билан гўё ҳамон устимиздан кулиб туришибди. Аммо ҳозир гап бу ҳақда эмас.

Пленум ўтаётган залга қайтар бўлсак, энг сўнгги умид — номзоднинг тажриба ва нотиқлик санъатидан қолганди. Лекин бу борада ҳам кутилган мўъжиза юз бермади. Аксинча, партиявий ҳаётда камдан-кам учрайдиган асабий таранглик вужудга келганди. «Президиум» билан «зал» гўё бошқа-бошқа тилда сўзлашар, бир-бирини тушунмасди. Бугунги президиум Бахмал учун чиндан ҳам салобатли эди: область партия комитетининг бюро аъзоси, Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг вакили ўтиришибди. Дарвоқе, номзоднинг ўзи ҳам оддий раҳбар эмас. XV пленум стенограммасида қайд этилганидек, Ўзбекистон ССР Олий Совети Президиумининг аъзоси...

Начора, эндигина қарор топаётган социалистик демократия ўзанида шиорлари битта — қайта қуриш-у, лекин қарашлари икки хил — икки оқим тўқнаш келиб турарди. Бундай кураш усули бўйича тажрибанинг ўзи йўқ. Сир эмаски, авваллари бундай тўқнашувларнинг барчаси юз процент «қўл кўтариш» билан тугарди. Худди шундай усул асосида шу залнинг ўзида райкомнинг иккинчи секретари «сайланганига» ҳали бир йил ҳам бўлганича йўқ. Хўш, янгича сайлов — янгича қарашлар ҳаммага ҳам хуш ёқади деб бўладими?

Пленум ўтаётган залда Бахмал учун нафақат райком секретари масаласи, айни пайтда демократия тақдири ҳал бўлаётгани муболаға эмасди. Райком аъзоларининг таянч ядроси ҳар қалай шундай ҳис қиларди. Салобатли президиум қошида уларга руҳ ва мадад бағишлаган ким, нима? Қайта қуриш руҳи мададкор бўлганлигини энди ким ҳам рад эта олади? Ўша юзма-юз, шиддатли жараёнда М. С. Горбачевнинг ушбу сўзлари улар қалбига қувват бўлмаганмикан: «...қайта қуриш осмондан ёғиладиган чалпак эмас, — деган эди Михаил Сергеевич Бутуниттифоқ XIX партия конференцияси минбаридан, — шу сабабли уни қаердандир олиб келишларини кутмасдан, балки, ўз шаҳри ёки қишлоғида, ўз меҳнат коллективида уни ижод қилиш керак. Ҳозир қайта қуриш хусусида гап-сўзлар эмас, балки ҳаракатлар, ишлар ҳар қачонгидан ҳам зарурдир. Бу ўринда кўп нарса кадрларимизга, район, шаҳар, область ва республика миқёсидаги раҳбарларимизга боғлиқ».

РАПО раисининг ўринбосари Каромат Муҳаммадиева, уруш ва меҳнат ветеранлари район кенгашининг раиси Хидир Избосаров, «Бахмал» совхозининг директори Абдувоид Усанов, райком бюроси аъзолари Зулхумор Мустанова ва Ўғилжон Маматқуловаларнинг отилиб чиқишларидан сўнг «оқсоқоллар билан кенгашмоқ учун» президиум катта залдан кичик залга чекинди. Аслида бу «кенгаш» райком ядроси билан «тил топишув»га бўлган охирги уриниш эди. Ошкоралик чекинмас, у ҳам бор шиддати билан кичик залга кўчганди. Турғунлик касофати ва айрим мансабпараст манқуртларнинг ўлчов қаричи билангина одимлаган Бахмал табиат инъом этган табиий бойлик ва гўзалликка яраша қадр-қиммат топмади, эъзозланмади. Қанчадан-қанча нутқ ва ҳужжатларда Бахмал бойликларини санаш одат бўлдию, лекин уларни асраб-авайлаш билан боғлиқ муаммолар четлаб ўтилди... Киндик қони тўкилган юрт — Ватан қадр-қиммати ҳақида қайғурган сари одамлар ўзлигини қайта кашф этиб боришарди. Ҳа, шундай, жамиятнинг руҳи ва маънавий оламидаги силжишгина қайта қуришнинг ҳақиқий мезони бўлиб қолади!

Бахмалда 70 мингдан ортиқ аҳоли яшайди. Қадимий Қорақишлоқ Бахмал бўлгунга қадар район икки қайта ташкил топган. Бироқ 45 йил ўтибдики, «сўмкали раҳбарлар»дан халос бўлолмайди. Йигирмага яқин «биринчи раҳбар» ўтди-ю, лекин биронтаси чин бахмаллик бўлолмади. Бўрини қанчалик боқмагин, ўрмондан кўзини узмайди, деган мақол шимолда тўқилган-у, лекин жанубга йўйилса Бахмалга қуйиб қўйгандек мос тушади. Чунки «биринчи кресло»га ўтирганларнинг биринчи ташвиши ўз юртида тахти равон қуришдан иборат бўлди. Иморатдан кўнгил тўқ, бошқа билан иши йўқ, ола сўмка бориб-келиб юраверади. Истеъфонинг эртасигаёқ сўмканинг оғзини апил-тапил ёпиб, чангини ҳам кўрсатмай жўнаб қолишади. Кечагина «районнинг отаси» дея юрганларни минг тавалло билан на бир кунга тутиб туриб бўлади, на бошқа бирон бир мансаб билан овутиб бўлади!

Дарвоқе, бу фикрнинг исботи қийин эмас. «Собиқларнинг» аксарият қисми тажриба ва амалиётнинг мустаҳкам пойдеворига эга, адо бўлмас ушбу хазинани кимга ва нимагадир сарфлаш ҳам керак. Лекин босиб ўтилган йўлни таҳлил этиш шарт. Чорвабоп Ғаллаорол ва Бахмал районлари учун гўшт комбинати зарур эди, афсуски, буни ҳеч ким ўйламайди. Йигирма йил муқаддам Америкадан келтирилган «Санта гертруда» зотли қорамолларнинг ҳар бири «Бахмал» совхозида бир тоннадан ошиқ тош босганига қарамай, улар бир хўжалик доирасидан нарига чиқолмади, ёнма-ён хўжаликларга ҳам мулк бўлолмади. Гўшт комбинатини орзу қилмай қўяқолайлик, Бахмал ва Ғаллаоролдай йирик боғдорчилик воҳасида ақалли мевани қайта ишловчи биронта комбинат, консерва заводи, лоақал помидорни қайта ишлаш цехи қурилмади. Бахмалликлар помидорни бугун 250 километр йўл босиб Янгийўлга нақ 30 процент чегирими ва юз процент зарарига топширмоқдалар. Транспортнинг ҳар бир қатнови 350—400 сўмга тушмоқда. Эшагидан тушови қиммат деган нақл ҳам бу ўринда ип эшолмайди-ку, ахир! Оламга машҳур Бахмал олмаси-ю олтинранг нокларнинг роҳатини узоқдаги қўли узунлар — мева сақлаш ва қайта ишлашга ихтисослашган омборхоналар домига тортиб кетади! Чарос узумларнинг таъмини винохўрлардан сўранг, ширакайф-бехуш бўлмасин, «Бахмал узуми зўрда», дейишади. Хуллас, Бахмал қисматида планлаштиришдаги оғир тамға бўртиб кўзга ташланади; бу масқан маҳсулот етиштиришнинг энг оғир ва лекин иқтисодий жиҳатдан энг кам тақдирланадиган хом ашё базасига айланган. Бу бамисоли пахтанинг заҳар-заққумини жанубий қишлоқлар ютиб, ақчасини тўқимачилик саноати гуркираб ўсган шимолий шаҳарлар санаётгандай гап! Планлаштириш идораларининг катта-кичик компаслари ҳам турғунлик ва манқуртлик касофати билан фақат бир томонни кўрсатиб келди. Оқибат эса маълум. Баъзи ечимлар учун катта кашфиёт ҳам шарт эмас, масалан, Бахмалда «тилло помидор» экиш шартми? Унинг ўрнига картошка экан хўжалик ўн марта кўпроқ даромад олиши мумкин-ку? Олий даражадаги мажлислар минбаридан неча маротаба: «Деҳқонга деҳқончиликни ўргатманг, қаерга нима экишини ўзига қўйиб беринг!» деб айтилади-ю, лекин қишлоқдаги ҳар бир деҳқонни шахсий компьютер билан бошқаришни орзу қилган тўралар армияси ҳамон шаҳардаги креслосида маҳкам ўтирганининг оқибати эмасми бу? Уруғи шунча вижиллаб кетганки бу балонинг, бир жойдан штати қисқарса, иккинчи идорадан ўсиб чиқаяпти...

Бахмалда эса сайлов давом этарди. «Оқсоқоллар кенгаши»дан сўнг кичик залдан яна катта залга кўчган пленум, сиртдан қараганда, бирмунча ғала-ғовур тус олган бўлса-да, моҳият эътиборига кўра бу жонланиш демократик ўзанга бурилиш белгиси эди. Ниҳоят, залнинг мустақиллиги тан олингач, мустақил фикрлаш ҳуқуқи ҳам тикланди. Тарихида биринчи бор зал уни қўлга киритди ва бунинг исботи сифатида эркин мунозара бошланди. Ким кимни инкор этишидан ёки ёқлашидан қатъий назар, бу эркин мулоқот эди: «Мустақиллик муборак бўлсин!» Зал мана шу ўринда гулдурос қарсакка тайёр эди, бироқ ҳеч ким ҳозир бу ҳақда ўйламасди. Умуман, ишлаб турган одамнинг қарсакка маҳлиё бўлиш одати йўқ. Президиум эса янги номзодларни рўйхатга ола бошлади. Бу залнинг, қайта қуришнинг узил-кесил ғалабаси эди!

Абдумалик Раҳимов ва Ҳамза Аширқулов залнинг қатъий қарори билан рўйхатга олинган янги номзодлар бўлишди. Раҳимов — мутахассислиги бўйича ўқитувчи, райОНОда методист, райкомда бўлим мудири, айни пайтда район халқ контроли комитети раиси, роса қирқ ёшда, Аширқулов — зоотехник, совхозда директор, район қишлоқ хўжалиги бошқармасида бошлиқ, область мева ва сабзавотчилик бирлашмасида бош директор, ҳозир халқ депутатлари Дўстлик район Совети ижроия комитетининг раиси, қирқ тўққиз ёшда. Ҳар иккиси ҳам Бахмалда туғилган.

Пленум мажлиси қора шомгача давом этган бўлса-да, асосий масала — сайлов ўз ечимини топмади. Бунга Аширқуловнинг пленумда қатнашмаётгани, сайлов тартибига кўра унинг розилиги бўлиши асосий сабаб қилиб кўрсатилса-да, аслида биргина тўсиқ бу эмасди. Ҳатто президиумдан: «Аширқулов рози бўлмаса керак, чунки Дўстлик — катта район, режалари кўп, яхшиси, овора бўлмайлик» деган расмий таклифлар ҳам тушди. Лекин зал чекинишни билмасди. Шундан кейин Аширқуловни телефонда чақиртириб (Дўстлик 100 километр) пленумни ўша куни якунлашга ваъда қилишдию, лекин райижроком раисини еру кўкдан «топишолмади»... Вакиллар ҳар доимгидек алоқа хизматини «сўкиб» қўя қолишди. Райком аъзолари XV пленум якунидан аниқ тасаввур ололмай тарқалишди. «Қора сумка» ҳақидаги латифани ҳисобга қўшмаганда, бу пленум ҳақида на район газетасида, на маҳаллий радио тармоғи орқали халққа ахборот бериш лозим топилмади. Ошкоралик даврида у ҳамон сирли жумбоқ бўлиб турибди. 12 кундан кейин ўтган XVI пленум ҳам, 22 сентябрда унинг ахборотини босган «Ғалаба байроғи» ҳам бу ўртада «XV пленум қайси дарёга чўкканлиги»ни аниқлаб беролмади.

Аслида, қайта қуриш нуқтаи назаридан Бахмал учун XVI пленум эмас, XV пленум «оламшумул воқеа» эди. Шу сабабли XVI пленум тафсилотини кенг шарҳлашга ҳожат ҳам йўқ, чунки унинг тақдири аслида тарихий XV пленумдаёқ ҳал бўлган эди-да. Аширқулов кўпчилик овоз (32:20) билан райкомнинг биринчи секретари қилиб сайланди. Лекин шу ўринда Абдумалик Раҳимовни «ўтмади» дейиш адолатдан бўлмасди, чунки ўрин... битта эди. Сайлов эса А. Раҳимовнинг салоҳиятли кадр сифатида кўзга ташланганлигини тасдиқлади. Бу ҳол унинг ёшида жуда муҳим. Энг асосийси, «демократия ўйини» чекланиб, ошкоралик ғалаба қозонди. Ҳа, айтгандай, XVI пленумнинг яна бир янгилиги Зоҳидовнинг ўз номзодидан воз кечиши бўлди: у навбатдаги пленумга ташриф буюрмай қўя қолди...

Умуман олганда, масалага кенгроқ қараладиган бўлса, демократик сайловларнинг силлиқ ўтишини орзу қиладиганлар адашадилар. Биз эндигина кўникаётган, номзодлар ичра энг муносиби танлаб олиниб, бошқалари рад этиладиган эркин хусусиятли сайловнинг табиати ўзи шунақа — силлиқ эмас, тўпори, бироқ мард ва танти! Одамлар тортишув ва баҳслашув йўлидан бориб, мақсадга етадилар, тафаккур беллашувида ҳақиқат ойдинлашади. Бошқача йўл ҳам йўқ. Яқинда газеталар собиқ енгил саноат министри М. Ҳ. Қурбоновнинг ўн йиллаб ўз қарамоғида бўлган чинни заводи директорлиги учун бўлган сайловда оддий бош бухгалтерга «ютқазганини» ёзишди. Ўтмиш хизматлари Социалистик Меҳнат Қаҳрамони унвони билан тақдирланган Маҳмуд Мўйдиновни республикада ким танимайди? Меҳнат Қаҳрамонини пойтахтнинг Ленин райони Советини ижроия комитети раислигига «тақдим» этишганда депутатлар қарори бошқача бўлди: улар ўз ишончларини ўзлари кўпроқ билган «оддий қаҳрамон» билан боғлашди...

Бу сайловлар аслида ибтидоий жамоадан буён кўпроқ қишлоқларда сақланиб қолган оқсоқол сайловига ўхшаб кетади. Одатда ҳар бир қишлоқнинг ўз оқсоқоли бўлади, лекин унинг учун алоҳида сайлов ҳам ўтмайди, бирон олий маҳкама уни тасдиқлаб, тавсия қилиб ўтириши ҳам шарт эмас. Унинг на амали бор, на думалоқ муҳри. Қишлоқ оқсоқолининг шахсий обрўйидан бўлак ҳеч нимаси йўқ. Лекин шунга қарамай қишлоқ оқсоқоли нақадар қудратли шахс, унга ҳавасим келади! Ўз жамоасида унинг сўзи — қонун! Чунки унинг бирдан-бир суянчиғи — халқ, бирдан-бир қуроли — адолат!

Бизнинг демократик сайловларимизда ҳам ана шу руҳ ҳукмрон бўлиши керак эмасмикан? Ахир, ибтидоий жамоа бизга фақат ёмон одатларни мерос қолдирган деб ким айта олади?

Модомики ҳаётимиз минг тўққиз юз саксон бешинчи йил апрелидан узил-кесил қайта қуриш ва социалистик демократияга юз бурган экан, бу йўлдаги ҳар бир қадам, шу жумладан Бахмал сабоғи ҳам ҳали кўп асқотиши мумкин. Шу кўз билан қараганда, Бахмал сайлови оддий сабоқ эмас, ҳайқириқ! Зоҳидов нега «қулади?» Нега у рақобатли сайловдан воз кечди? Обком нега силлиқ сайлов тарафдори бўлди? XV пленум қаерга «чўкди»? Саволлар ўз таҳлилини кутиши табиий.

Таҳлилларнинг тури ва услуби кўп: партиявий, сиёсий, амалий... Биз публицистик таҳлил билан кифояланамиз. Эркин Зоҳидов — техника фанлари кандидати, қурувчи инженер. «Рақобат»да анкета маълумотларига кўра ҳам даъвогарлардан бир поғона юқори — республика миқёсидаги мутахассис. Такрорлаймиз: обкомда бўлим мудири, Марказкомда икки муддат бўлим мудирининг ўринбосари, 1984 йилдан қўриқ Зарбдор райкомининг биринчи секретари... Ҳеч қачон сайланганми? Халқ сайловларидан — рақобатли синовлардан ўтганми? Тўғри, анкеталаримизда ҳозирча бундай саволлар йўқ. Лекин бўлади! Зоҳидов ҳам шу кунгача ҳамма вазифаларга кўпчилигимиз қатори фақат «тасдиқланиб» келган, холос. Демократик сайлов бизнинг ҳаёт тарзимизга эндигина кириб келаяпти, катта кўпчилигимиз ҳали ҳақиқий сайлов синовидан ўтишга улгурганимизча йўқ. Ҳаммага баравар шубҳа тамғасини босиб чиқиш адолатданмас, албатта. Лекин Зоҳидов учун Бахмал биринчи қоқиниш эмасди-да... Ўтган ойда Зомин ва Зарбдор районларининг қўшилиши муносабати билан йириклашган янги районда бюллетенгача етиб бормаган «норасмий сайлов»да ҳам унга омад кулиб боқмади. Ярми «ўз чегараси» ҳисобланган янги район фаоллари орасида уни ёқлаганларни кундузи ахтариб топиш осон бўлмади. Лекин беихтиёр ўйлаб қоласан: Зоҳидовга нима бўлди? Куч-ғайратга тўлиб турган, кечагина бир районни «ёткизиб-турғизган», тажриба ва амалиёт қаймоғи мужассамланган, республика олий ҳокимиятининг ваколати берилган кадрларни асраб-авайлашда эҳтиётсизлик қилмаяпмизми? Бу ҳолда яна анча Зоҳидовларни «йўқотиб» қўйиш мумкин эмасми? Бунда, масалан, «маҳаллийчилик» соя ташламадимикан? Бу хавфли, мутлақо хавфли касаллик-ку! Бу — ҳар қандай демократик сайловни, бағримизга эндигина теккан шабадани сўндириши мумкин бўлган дард! Наҳотки шундай бўлган?

Умумлашма далиллар яхлит ҳақиқатни яратади. Бунга қадар Жиззах шаҳар партия комитетининг биринчи секретарлиги учун ўтган сайловда уч номзод рўйхатга олинди. Сайлов якунлари матбуотда кенг ёритилди, уни такрор шарҳлашга ҳожат йўқ. Бахмалга зид ўлароқ, бу ерда «маҳаллий кадрлар» эмас, балки уч йил бурун Тошкент область Ўрта Чирчиқ район Совети ижроия комитетининг раислигидан келиб Жиззах район партия комитетини бошқариб турган Тўлқин Мирёқубов сезиларли даражада кўп овоз олди. Маҳаллий кадрлардан бири зал шиддатига дош беролмай ўз номзодидан воз кечди. «Тасдиқдан» ўтган иккинчиси айтарли овоз ололмади. Уларни «тақдим» этишда ҳам эҳтиётсизлик қилинмадимикан? Қайси йил, қайси фаслда яшаяпмиз? Ошкоралик даврида сайлов ва «тақдим» ёнма-ён яшай оладими?

Зоминда эса Зоҳидовни бегона деб бўлмасди. Унинг «норасмий сайлов» рақиби Абдулла Турдиқулов ҳам Зоминда туғилмаган, бир ойгина муқаддам райком секретарлигига сайланган, холос. Зомин, Жиззах ва Бахмалда ўтган демократик сайлов якунларига «маҳаллийчилик» соя солмадимикан, деган шубҳага ўрин қолармикан? Аслида у бошқа ҳақиқатни ҳам ёдга туширади: партиявий ҳаётда янгича давр бошланди, социалистик демократияга асосланган сайловлар биз кўп йиллар кўникиб кетган ва айрим ҳолларда «ёқтириб» қолган сайловни хуш кўрмайди, унга тоқат ҳам қилолмайди. Янгича сайловларда баланпарвоз ўтмишу жарангдор таржимаи ҳоллар асосий роль ўйнамайди. Унда одамлар кўпроқ ўз шахсий иқрори, ўз қалбининг қонуни билан иш тутадилар. Бу ерда у ёки бу номзод 100 процент овоз билан сайланмаслиги ҳам мутлақо табиий, бу сира шарт ҳам эмас, лекин ҳар бир овозда инсоннинг виждон амри муҳрланган бўлади. Бу эса қайта қуришнинг умидбахш мевасидир. Зоҳидов мана шулар ҳақида ўйлаб кўрдимикан? Албатта, Зоҳидовга ҳам осон эмас. Зоҳидов кимдан хафа, ўзиданми ёки «тақдим» этишга этиб, буни уддалай олмаганларданми? Умуман, келажакда бундай сайловларни «бошқариш» мумкин бўлармикан? Ва бундан кимга фойдаю кимга зарар?

Эркин Тожиевич бироз маъюс тортган бўлса, бунга ёлғиз сайлов сабабчи эмас. У қўриқда кечган ҳаётининг дастлабки бир йилини қамраган «Ўргимчак уяси» асари қўлёзмасини бундан 3—4 йил муқаддам нашриётга бермай, республиканинг ўша пайтдаги биринчи раҳбари И. Усмонхўжаев столига қўйди. Балки ёзиш учун маънавий ҳуқуқ ҳам бўлиши кераклигини ўйлаб маъюс тортар? Ҳарқалай на «устоз»да ва на «шогирд»да бундай ҳуқуқ бор эди. «Қомус» руҳидаги бу асар ўтмиш хатолари ва келажакнинг «бехато» йўлларини башорат қилар, ундаги ҳар бир «ҳикматли» саҳифа чўлга илк бор сўқмоқ солганларнинг катта-кичик изларини парчалаб ўтарди. Эълон қилинмаган «асар»ни тавсифлаб ўтириш ортиқча, албатта. Босилмаган хотира — шахсий хаёл, холос. Чўл бағрида кечган катта-кичик воқеаларни мушоҳада тарозисига қўйиб кўрар бўлсак, сарчашмаси Ленин декретидан бошланган интернационал дўстлик, қардошлик, миллионлар жасоратидан иборат мамлакатнинг тирик тарихи кўзга яққол ташланмайдими? Чўлнинг бағри кенг, тарихи ҳам мўл. Бугун пахта хирмонлари булутга тегиб турган чўлга катта асфальт йўлдан юмшоқ машинанинг орқа ўриндиғида солланиб келиб, пастда оппоқ шўр тупроққа ботган шўрпешона изларни кўрмаганлар ҳам бор. Одамлар эса сувсиз, ниҳолсиз, қовжираган чўлда қадам-бақадам тирноқлари қонталаш бўлиб сўқмоқ очган эдилар. Мирзачўл ва Жиззах даштларида озмунча ниҳоллар ва одамлар вояга етдими! Тўғри, йўлдан тойганлар ҳам бор, лекин чўл уммонидаги гавҳарга улар урвоқ ҳам бўлолмайди-ку! Нега буни баралла айтиш мумкин эмас? Нега раҳбарлик ўриндиқларини санаганда, имтиёзли ўринларнинг рўйхати тузилганда «интернационал қашшоқлигимиз»ни юзга соламиз-у, пахта даласига, миллион эгатларга санчилган қора кўзлар ким, буни санашни унутамиз? Эгатдан салгина бош кўтарса биронта ўзбек ҳам олимпиада медалини тақармиди? Унинг ҳамма орденни эса пахтанинг ўзидай енгил, ғози йўқ...

Чўллардаги минг-минг сўқмоқлар буюк дарёнинг кўз илғамас ирмоқлари каби коммунистик мўл-кўлчиликка хизмат қилишда давом этмоқда. Сўнгги 4—5 йил пахтачиликда оғир қисматни бошдан кечирган Зарбдордан ҳам хушхабарлар оқиб келаяпти. У янги Зомин райони таркибида Сирдарё областида Жиззах шаҳри билан ёнма-ён карвонбошилик қилмоқда. Октябрнинг иккинчи ҳафтасида Жиззах, кейинги ҳафтада Зомин маррага етди!

Ғолиб ҳамюртлар даврасида бўлдим-у, рости, на Турдиқуловни, на Мирёқубовни кўролганим йўқ. Лекин пахта ойнасида, эл дилида мен уларни кўргандай бўлдим. Одамлар эса қалбга йўл топа олган, туз ичган юртни ардоқлай билган ўз етакчиларини қишлоқчасига суйиб: «Э, улар аллақачон ўзимизники, жиззахлик!» дейишганда, очиғи, узоқдаги бир ҳамюрт сифатида Мирёқубов билан Турдиқуловга хиёл рашким ҳам келди. Ҳатто Жиззах чўлидаги Энгельс номли колхозда тракторчи бўлиб ишлайдиган жиянім, райком аъзоси Исмоил Саидқуловдан ўсмоқчилаб: «Сен нега фалончи ҳамшаҳримизга овоз бермадинг, жиян?» деб сўрасам, «Нима қипти, Мирёқубов ҳам ўзимизники бўлиб кетган, бегона эмас» деганини эсласам, юрагимда ўзим унча яхши билмаган одамларга аллақандай илиқ ҳис туяман. Инсон — мураккаб зот, лекин унинг ўз қонунлари бор, қалбни қалб меҳри билан забт этадилар.

Бахмал сабоғи шу боисдан ҳам чуқур таҳлил ва теран мушоҳадани тақозо этади. Бу эса ошкор ва самимий дил суҳбатларидан ташқари пленум материаллари, стенографик ёзувларни кузатишсиз бўлармиди, ахир... Бахмал райкомида серғайрат йигитларни учратдим: умумий бўлим мудири Баҳодир Бердиев, пропаганда ва агитация бўлимининг мудири Хўрозбой Эшбоев, ташкилий бўлим мудири Худойберди Эсонов. «XV пленум нега ёритилмай қолди?» Топшириқ қатъий бўлган: «Ёзиш шарт эмас!» Демократик ўйиннинг бошида кимлар турган бўлса, улар буни истаюармиди? XV пленумнинг стенографик ёзуви ғоятда махфий, унинг бетини очишда темир сандиқларнинг тиши ғичирлайди. Ҳамма безовта. Бунча даҳшатлисан, ошкоралик! «Фақат райком айбдормикан?» мулоҳаза юритади райкомнинг идеология секретари Валентина Лазеревна ҳар эҳтимолга қарши эҳтиёткорлик билан. «Бўлмаса ким?» сўрайман бу холис аёлдан. «Тағин билмадим, — дейди В. Л. Ҳайдарова. — Мен отпускада эдим...»

Аширқулов билан суҳбатимиз айланиб-айланиб ўтган пленумлар тафсилотига етди-ю, гўё суҳбатга қор учқунлади. Назаримда у ўзини анграмаганга солиб суҳбатни мавзудан четга буришга уринарди. Бу ерда нимадир оғриқ тишга тегаётгандек эди. Нима? Янги одамни қийнаш керак эмасдир? Ҳаммаси шундоқ ҳам равшан-ку? Ҳар ҳолда XV пленум тақдири ҳақида унинг — ўша пленум тақдир йўлини яна 10 йилдан сўнг Бахмалга бурган одамнинг муносабатини билиш муҳим эди: ахир у холис-да! Ўртамизда турган ён дафтаримга «XV пленум» деб ёзиб ёнига каттакон сўроқ белгиси қўйдим-да, унга разм солдим: «Ҳақиқат йўлида охирги умид сиздан, ўртоқ секретар!» дегандай кўзлар тўқнашди. «Ёзмоқчимисиз?» Аллақандай истиҳола ва тўлғоқ бор эди унинг овозида. Менинг «ҳа» деб бош ирғаганимни кўриб, яна сўради: «Ким учун?» «Ошкоралик учун!» У саволга тутишдан тўхтади. Аширқулов ўртамиздаги столни оғир куй маромида бир зум беихтиёр чертиб турар экан, деди: «Ихтиёрингиз, албатта...» Лекин муддао айтилмай қолгани сезилиб турарди. Янги секретарь, ниҳоят, оҳиста шивирлаб, ўзига ҳам тинчлик бермаётган андишани юракдан кўчирди: «Обком нима деркин?...» Ўртага сукунат чўкди.

Обком нима дейишига кафолат бериш қийин, албатта. Бу жиҳатдан балки у ҳақдир, район тақдирига жавобгарликни зиммасига олиб эндигина иш бошлаган одамни тушунмоқ керак. Мухбирлар ўз мавзусини капалакдек тарк этадилар, лекин қаҳрамонлар қоладилар, муаммолар улар билан ёнма-ён яшайди, кўз кўзга тушиб туради... Дарвоқе, Аширқулов бу воқеаларнинг бошида йўқ эди-ку! «XV пленум ҳақида ёзилмасин!» деган вакиллар одамлар қалбига қандай шубҳалар уруғини экиб кетишганини ҳис қилишармикан? Шунга қарамай XV пленум қайта қуриш меваси сифатида кишилар қалбида яшамоқда. Унга ўчмас ҳаёт бахш этган ҳазрати инсонлар бор. Пленумда ўз мустақил сўзини айта олганларнинг номи дилдан дилга кўчиб юрибди. Тасаввур қилинг-а, минбарга чиққанда улар қалбини ҳам «Обком нима деркин?» деган титроқ забт этганда нима бўларди? Қайта қуриш бир мартага, балки бир қанча вақтга одамлар кўз олдида гурсиллаб чалқанча йиқилмасмиди? Бахмал майдонида, албатта. Ахир обком узоқда эмас, «исёнчилар» билан юзма-юз эди ўшанда. Пленум минбаридан туриб партиявий сайловни демократик ўзанга қайтариш, «обком»га ҳам фикрини ўтказиш партиявий матонат эмасми? Биз матонатни гоҳо нотўғри талқин қилиб юрамиз. Матонат ҳамиша ўзидан кечиш бўлиб келган ва шундай бўлиб қолади. Обком ҳам тирик одамлардан иборат, ахир улар ҳам тўкис фаришталар эмас-да, онда-сонда хато қилишлари мумкин...

Шуларни ўйлаганда, тоғда ҳам, чўлда ҳам сўқмоқ очганларга ҳеч қачон ҳам осон бўлмаганлиги ойдинлашади. Бахмалда ҳам қайта қуриш тарафдорлари силлиқ йўлдан боришаётгани йўқ, ҳар бир қадам матонат билан қўйилмоқда. Ўзининг қоқинмаслигидан кўра кўпроқ матонатнинг қоқинишини тилаб турганлар ҳам бор. Аламзадалар ҳамма жойда топилади. Лекин қайта қуриш куртаклари ҳам энди ҳамма жойда бор деб баралла айта оламиз. Шу жумладан Бахмалда ҳам! У биринчи навбатда ветеран Хидир ота ва Абдувоид акалар, комсомол етакчиси Зулхумор ва қишлоқ қизи Ўғилжонлар қалбида куртак ёзиб, адолат тимсолига айланганини энди ким билмайди дейсиз! У куз қиёмида қуёшни беармон эмиб етилган Бахмал олмасининг қирмизи тароватидай покиза ва беғубор! Буни ўша қалбларга «чўккан» XV пленум илк бор намоён этди ва тасдиқлади. Михаил Сергеевич Горбачев Бутуниттифоқ XIX партия конференцияси минбаридан айтган ушбу сўзлар Бахмал ҳайқириғига нақадар ҳамоҳанг жаранглайди: «Биз демократия ва ошкораликни ўрганаяпмиз, баҳслашиш ва мунозара юритишни, бир-биримизга ҳақиқатни гапиришни ўрганаяпмиз. Шунинг ўзи ҳам оз эмас, албатта».

Бахмалдаги сайловдан буён Сангзордан қанча сувлар оқиб ўтди. Тарих саҳнасидан эса қанчадан-қанча сохта сайловларнинг изи ўчди... Дарвоқе, Қорақишлоқ (ҳозирги Бахмал)да узоқ ўтмишда эмас, яқин турғунлик даврида ҳам адолат учун ўзига хос курашлар бўлган. Мавжуд сайловларнинг «темир» ниқобини йиртишга уринган бир гуруҳ қишлоқ муаллимлари маҳаллий Советларга депутат сайлашдан бош тортиш билан ўз норозиликларини ифодалаган эдилар. Демагог қонунчилар эса уларнинг инсоний покиза туйғусига «сиёсий» тамға босишга муваффақ бўлгандилар. Начора, «халқ депутати»ни халқ сайлаб, халқ рад эта олмаса-я! Менимча, «Ғалаба байроғи»даги ҳамкасб дўстларим эртами-кеч бу воқеага қайтишга ҳам имкон топишар, чунки матонатли тарихга ҳар қачонгидан кўра бугун кўпроқ зор бўлиб турибмиз. Бу йўлда бемаврид ўчган ҳар бир шам бугуннинг қуёши бўлишга арзигулик!

Бахмалдаги сўнгги сайловда йилт этиб кўринган адолат учқуни одамларга руҳ бағишламоқда. Ундаги жўшқин туйғу, қалблардан қалбларга кўчиб, янгича турмуш тарзимизга қалдирғоч қанот бўлиб ёриб кириши аниқ. Бундай шиддатга обком тайёрми? Республика, мамлакат-чи? Дарвоқе, очерк босмахонага тушганда, Сирдарё ва Жиззах обкомларининг қўшма пленумлари бўлиб, улар негизида ягона партия ячейкаси — Сирдарё обкоми ташкил топди. Обкомнинг номи, адреси ўзгарди, кадрлар составида ҳам талай янгиланишлар юз берди. Бироқ «Обком нима деркин?» деган савол мавжуд экан, бунга фақат шу саволни ўйлаб тонг оттирганлар айбдорми? Бу ваҳиманинг ижодкорлари бошқа чўққида.

Ошкоралик — буюк куч, эртами-кеч бу пинҳон чўққини ҳам забт этишига аминман. Ўшанда томирида тоғликлар қони оққан бахмаллик дўстларим қайта қуриш ўргатган санъат ва матонат ила инсон бир марта яшайдиган дунёда баралла: «Ким нима деса деяверсин, биз абадул-абад ошкоралик билан!» деган ҳайқириқнинг мағрур акс-садоси тоғлардан ошиб, чўққилардан баланд янграшини истайман!

Кулолчилик ўзбек миллий ҳунармандчилигининг қадимий турларидан бири бўлиб, ота-боболаримиз бу касб эгаларининг номини чуқур ҳурмат билан тилга олишган.

Наманган область Уйчи районидаги Ленин номли колхозда кулолчилик цехи очилганига анча бўлди. Моҳир кулол Шарифжон Ортиқов унга бошчилик қилмоқда. Бу ерда тайёрланадиган маҳсулотлар орасида рангин сопол лаганлардан тортиб чиройли гултувакларгача учратиш мумкин.

Цех ишчилари йиллик планни ноябрь ойининг бошидаёқ ортиғи билан адо этишди.

СУРАТДА: Ш. Ортиқов набираси Жаҳонгир билан.

Б. АЛИМОВ фотоси.

ОЛТИН ФАСЛ ЯКУНИ

Ноябрь йиғим-теримни туғаллаб, деҳқончиликни якунлаб беради. «Жўжа саналадиган», «ғалвир сувдан кўтариладиган» давр бу. Манглай тери, бунёдкорона меҳнату табиат саховати билан етиштирилган бўлиқ пахта ҳосилини охирги кўсаги, сўнгги толасигача битта қолдирмай тоза териб олишдек шарафли ишни адо этишга қаратилгандир ҳозирги ишлар.

Ой охирига бориб тун 58 минутга узаяди. Ҳозир ақраб (гаждум, чаён) авжига чиқиб бормоқда. 21 ноябрда унинг ўрнини қавс олади. Хуллас, эндиги об-ҳаво совуқни, қишни чақириши билан ҳаммани шоширгандан шоширади. Бу ойнинг ўзига хос серташвиш хусусиятларидандир.

Айни пайтда келгуси ҳосилга пухта замин яратиш диққат марказида бўлади. Ерни сифатли шудгорлашу шўр ювиш каби тадбирлар кун тартибидан ўрин олади. Униси ер кўксини очиб, унумдорлигини оширса, буниси ғуборини йўқ қилади. Ана шунда маҳаллий ўғит заминга малҳам бўлиб, тупроққа қувват бағишлайди.

Бу даврда боғбонларнинг ҳам ташвиши ўзига хосдир. Улар ток, анжир, анорларни кўмишади, мевали ва манзарали дарахтларга шакл беришади.

Боқмаса боғбон чаманин туну кун,
Наҳлтарин англа, қуруғон ўтун!
(Алишер Навоий).

Хуллас, вақтинг кетди —нақдинг кетди, деган нақл ҳар доим амалда. Унга риоя қилиб иш кўриш — мард деҳқоннинг иши.

Р. ЖУМАНИЁЗОВ.

ГЕОГРАФИК НОМЛАР ҲИМОЯГА МУҲТОЖ

Номлар мамлакатнинг шоирона безатилишидир. Улар халқининг характери, тарихи, майллари ва турмуш тарзини ифодалайди. Номларни эъзозлаш керак, ғоят зарурият туғилган тақдирда уларни ўзгартиришга тўғри келса, аввало буни саводхонлик билан, мамлакатни билган, унга меҳр қўйган ҳолда қилиш лозим. Акс ҳолда номлар сўзлар ахлатига, баддидлик ниҳолига айланиб қолади ва уларни ўйлаб топган кишиларнинг нодонлигини кўрсатиб қўяди.

К. Г. ПАУСТОВСКИЙ.

ИЗЛАЙЛИК ҚАЕРЛАРДАН!

Бутун атрофимизни географик номлар ўраб олган: кўприклар ва жарликлар, қўрғонлар ва шаршаралар, тоғлар ва водийлар, дарёлар ва кўллар, шаҳарлар ва қишлоқлар, кўчалар ва майдонлар — хуллас, ҳамма-ҳаммаси ўз номига эга. Жойларнинг номларини ўрганиш билан топонимика деб аталувчи махсус фан шуғулланади. У ҳозир ўзининг илмий жиҳатдан қарор топиш даврини бошдан кечирмоқда.

Топонимика аввало лингвистик, тилшунослик фанлари жумласига киради, чунки истаган географик ном сўздан иборат бўлиб, у бирон-бир тилдан келиб чиққандир.

Иккинчи томондан, топонимика табиат ва территория аҳолиси билан боғлиқ: географик шароит мазкур номларнинг маъноси ва келиб чиқишини аниқлашга катта ёрдам беради. Бинобарин, топонимикани география фанининг бир бўлими деб ҳисоблаш мумкин. Ниҳоят, топонимика бирон территориянинг географик номларини яратган жамият тарихи билан ҳам алоқадордир. У тарих фанлари қаторига ҳам киради.

Кўпгина номлар пайдо бўлганидан сўнг асрлар ва ҳатто минг йиллаб яшайди. Халқлар қирилиб кетади, тиллар йўқ бўлади, номлар эса яшашда давом этаверади. «Кўл қуриса номи қолади», — дейди халқимиз.

Инқилобдан кейинги дастлабки йилларда номларни оммавий равишда ўзгартириш бошланди. Бунинг оқибатида мамлакатимизнинг бутун тарихида қанча топонимлар йўқолиб кетган бўлса, Совет ҳокимияти йилларида ҳам худди шунча жой номлари йўқ бўлиб кетди. Халқда янги ижтимоий шижоат учун ифтихор шу қадар кучли эдики, одамлар болаларига, кўчаларга, шаҳарларга ва посёлкаларга инқилоб шарафига янги-янги номларни қўйдилар. Ўша йилларда номларни ўзгартиришда даврнинг навқирон максимализми ўз ифодасини топган эди. Бундан ташқари буйруқ-кўрсатмаларга кўра шу қадар кўп номлар ўзгартирилдики, бунда жамоатчилик фикри мутлақо инобатга олинмади. Натижада фақат янги объектларга ном берибгина қолмай, балки тарихан сайқал топган қадимги топонимлар ҳам харитадан ўчиб кетди. Бу принципиал хато ҳозирги вақтда ҳам тез-тез такрорланиб турибди.

Шу муносабат билан атоқли совет шоири Расул Ҳамзатовнинг Доғистон ичкарисида қурилаётган электр станциясини «Светлогорская» деб аташдан Москвада ҳеч ким манфаатдор эмас эди, деган сўзларини эслаш кифоядир. Тоғларимизни мадҳ этган улуғ рус шоири М. Ю. Лермонтов ёшликдан қулоқларимизга қуйилиб қолган номларнинг биронтасини ҳам ўзгартирмаган эди, деб давом этади Ҳамзатов. Буни Доғистондан чиққан қандайдир бир амалдор осонликча амалга ошириб-қўйди.

Шаҳар ва қишлоқларимизга реал ижтимоий қиймати нуқтаи назаридан ғоят баҳсли номлар ҳожати бўлмаса ҳам инерция ва одатга кўра, итоат этиш мантиқига қараб қўйилаверганди. Масалан, республикамиз харитасида Охунбобоев номи 10 марта, Киров — 25 марта, Калинин — 24 марта, Жданов — 23 марта, Тельман — 19 марта, Орджоникидзе — 14 марта, Чапаев— 12 марта такрорланади. Қанчадан қанча колхоз, совхоз, қишлоқ Советлари шу ва бошқа кишилар номлари билан аталади. Совет маданият фонди ҳузурида тузилган топонимика кенгашининг вазифаларидан бири киши номларининг мамлакат харитасида қайта-қайта такрорланишига қарши курашишдан иборат, чунки бу ҳол тарихий шахс хотирасининг қадрсизланишига олиб келади.

Мамлакатимизда, шу жумладан республикамизда сайёрамизнинг биринчи космонавти номи билан аталган кўплаб шаҳар ва қишлоқлар бор. Бу унга шуҳрат келтирадими? Таниқли журналист Василий Песков шундай деб ёзган эди: «Агар Гжатскка эски номини қайтариб, ҳозирги Звёздний шаҳрини Гагарин деб атасак, биринчи космонавт хотирасини ҳеч бир камситган бўлмаймиз. Аксинча, ишончим комилки, Гжатскда ҳам, янги Звёздний — Гагаринда ҳам байрам бўлади. Бизнинг қалбларимизда ҳам шундай байрам жўш уради».

Шаҳарларда айниқса кўплаб объектлар одамлар номи билан аталади. Масалан, Тошкентда қарийб 2 минг кўча, жинкўча, халта кўча, майдон бор. Шундан 500 дан зиёдроғи кишилар номига қўйилган. Кўпгина фамилия эгалари на туғилиши, на яшаганлиги ва на ижтимоий-сиёсий фаолияти жиҳатидан бу шаҳар тарихига умуман ҳеч қанақа дахли йўқ.

Баъзан ном қўйиш улгуржи бўлади. Масалан, Тошкентнинг 11 та кўчаси «Пахтакор» командасининг 1979 йили авиация фалокати вақтида ҳалок бўлган ўн бир футболчиси шарафига қайта номланди. Агар шаҳар кўчаларини қайта номлаш жараёни шу аҳволда давом этадиган бўлса, яқин 10—15 йил ичида пойтахтимиздаги барча кўчаларнинг номлари фақат фамилиялардан иборат бўлиб қолади.

Биз муносиб кишилар хотираси абадийлаштирилишига қарши эмасмиз. Машҳур одамлар ҳаёт вақтларидаёқ ўз ишлари, асарлари билан номларини тарихга ёзиб қўядилар, шундай бўлса-да, уларнинг номи авлодларга қолиши керак. Иккинчидан, абадийлаштириш йўллари кўп: асарларини чоп эттириш ва қайта нашр қилиш, улар ҳақида мақола ва китоблар ёзиш, суратлари туширилган плакатлар чиқариш, фильмлар яратиш, ёдгорликлар ўрнатиш мумкин. Фақат истисно тариқасида ҳаёти ва фаолияти шаҳар тарихи билан боғлиқ бўлган жуда машҳур кишилар шарафига кўча ва майдонларни аташ мумкин.

«Литературная газета» бир ярим йилдан ортиқроқ вақт ичида шаҳар ва қишлоқларнинг, кўча ва майдонларнинг қадимги номларини тиклаш тўғрисида қизғин баҳс олиб борди. Москва нашрлари, шунингдек, «Правда Востока», «Ўзбекистон адабиёти ва санъати», «Ташкентская правда», «Тошкент оқшоми» ва бошқа газеталар саҳифаларида аҳоли пунктлари, кўчаларнинг бизга азиз ва мукаррам номларини қайта тиклашни талаб қилувчи кўплаб мақолалар босилди.

Мана, уларнинг дастлабки натижалари: Ватанимиз харитасида Ижевск ва Набережние Челни номлари қайта пайдо бўлди. Шунингдек, Москванинг Черёмушки райони, пойтахт ва Ленинграддаги икки майдоннинг асл номи тикланди.

Топонимия кенгаши бизнинг республикамиз учун ҳам ғоят зарур. Аввало у ном қўйишнинг илмий асосланган принципларини, қадимги номларни тиклашнинг тарихий-лингвистик ва юридик жиҳатларини ишлаб чиқади, яъни номларни сақлаш, тиклаш ва тартибга солиш билан шуғулланади.

Номларни ўзгартириш олий ўқув юртлари, театрлар, илмий муассасалар ва корхоналарга ҳам дахлдордир. Совет маданият фонди правлениеси раисининг биринчи ўринбосари Г. В. Мясников кенгаш мажлисларидан бирида фақат РСФСРда ўнлаб касалхоналар Семашко, аксарияти илғор бўлмаган кўплаб колхоз ва совхозлар эса Ленин номи билан аталишини таъкидлади. Колхоз ва совхозларни шу ердаги қишлоқ номи билан атаган маъқул эмасмикан? Шу муносабат билан ёзувчи Нурали Қобулнинг Ўзбекистон ССР Фанлар академияси А. С. Пушкин номидаги тил ва адабиёт институтининг номини ўзгартириш ҳақидаги фикрини қўллаб-қувватлаймиз. Дарвоқе, академиклар Д. С. Лихачев, Т. В. Гамкрелидзе ва топонимия кенгаши раиси В. П. Нерозник («Известия» газетасининг шу йил 4 август сонида) маданий ва илмий муассасаларни уларга бевосита алоқаси бўлмаган кишилар номи билан умуман атамасликни таклиф қилишди.

Тарихий номлар бундан буён маданият ёдгорликлари статусини олишлари ва давлат томонидан ҳамда юридик жиҳатдан муҳофаза қилиниши керак. Энди Тверь, Нижний Новгород, Ганжа, Самара, Мариуполь, Вятка, Луганск шаҳарларининг азалий номларини тиклаш тўғрисидаги масала кун тартибига қўйилмоқда.

Топонимия кенгашининг июль ойида ўтган кенгайтирилган мажлисида бу рўйхат хомаки/ ва ҳали тўла эмаслиги таъкидланди. Академик Д. С. Лихачев кўпгина шаҳарлар номини бир йўла ўзгартириш қулай, шундай қилсак, географик хариталарни, авиа ва темир йўл жадвалларини тузатиш осон бўлур эди, деди.

Шу муносабат билан ушбу рўйхатга республикамиздаги Асака, Бектемир, Бешариқ, Ержар, Шаббоз, Шарлавуқ ва бошқа шаҳарлар номларини ҳам қўшимча қилиш мумкин.

Хорижий мамлакатлардаги баъзи бир шаҳарларда ўзига хос «Қизил китоб» — ғоят муҳим номлар рўйхати мавжуд. Уни ўзгартиришга ҳеч кимнинг ҳаққи йўқ. Топонимия кенгаши вазифаларидан бири ана шундай муҳим номлар «Қизил китоб»ини яратишдан иборат. Ҳар бир ном ёнига унинг тарихи, келиб чиқиши (этимологияси) ва аҳамияти ёзиб қўйилади. Бундай китоб республикамиздаги қадимги ва муҳим топонимлар номи учун ҳам зарурдир.

Ўзбекистон ССР Фанлар академиясининг тил ва адабиёт институтида ономастика группаси тузилган бўлиб, у атоқли отларни, даставвал географик номларни ўрганади. Группа Ўзбекистон топонимика луғатини яратишга киришди. Келажакда у республика микротопонимлари луғатини тузиш билан шуғулланади. Бунинг учун Ўзбекистондаги барча кичик объектлар номларини тўплаш керак. Бу эса бир киши ёки ҳатто бир гуруҳ одамнинг қўлидан келадиган иш эмас. Чунки бундай микротопонимлар бир неча юз минг, ҳатто миллионлаб бўлиши мумкин. Масалан, территорияси жиҳатидан Ўзбекистондан кичик бўлган Швецияда 12 миллион микротопонимлар тўпланган.

Шундай экан, майда объектлар номларини тўплаш ва тартибга келтиришда ўлкамиз тарихини муқаддас билган барча кишилар, аввало педагогика институтларининг филология, география ва тарих факультетлари студентлари, мактаб ўқувчилари, тил ва адабиёт, география, тарих ўқитувчилари ҳамда бошқалар Ўзбекистон ССР Фанлар академиясининг тил ва адабиёт институтига яқиндан ёрдам беришлари керак. Шундай истакни билдирган кишилар тил ва адабиёт институти ономастика группасининг ходимлари тайёрлаган қўлланма — топонимларни тўплаш программаси билан таъминланадилар.

С. ҚОРАЕВ,
Ўзбекистон ССР Фанлар академияси тил ва адабиёт институтининг катта илмий ходими, филология фанлари кандидати.

Спорт ахбороти

ФУТБОЛ

Биринчи лиганинг айрим командалари чет элларда ўртоқлик учрашувлари ўтказаяптилар. Масалан, Риганинг «Даугава» коллективи шу кунларда Зимбабведа меҳмон бўлиб турибди. Болтиқбўйилик футболчилар бу ерда илк матчни «Янг Уорриерс» ёшлар командаси билан ўтказиб, 3:1 ҳисобида ғалаба қозондилар. Тўплардан иккитасини «Даугава»нинг моҳир ҳужумчиси Евгений Милевский киритди.

ЧИМ ХОККЕЙИ

Спортнинг бу тури бўйича ҳам мамлакат биринчилиги ниҳоясига етай деб қолди. Аммо чемпион ҳозирдаёқ маълум. Бориспольнинг «Колос» командаси ҳурмат шоҳсупасининг юксак поғонасига тўртинчи маротаба кўтарилиб, олтин медалларни қўлга киритди. Чемпионларнинг «Андижанка» клуби билан икки марта ўтказган учрашуви биринчи ўрин тақдирини ҳал этди. Бориспольлик хоккейчилар иккала матчни ҳам ўз фойдаларига якунладилар— 3:2, 2:1. Натижада қизларимиз Москва спартакчилари билан очколарни баҳам кўрган (0:3, 2:0) СКИФ командасини олдинга ўтказиб юборишди. Улар 40 учрашувдан сўнг 54 очко билан учинчи ўринда бораяптилар.

Республикамизнинг иккинчи вакили —Тошкент областининг «Политотдел» командаси Шяуляйда маҳаллий «Таурас» клуби билан икки марта куч синашди. Биринчи учрашувда омад майдон эгалари томонида бўлди— 1:0. Такрорий матчда эса меҳмонларнинг қўли баланд келди.

Шундай қилиб, рақиблари билан очколарни баҳам кўрган «Политотдел» коллективи 44 очко билан тўртинчи ўринда бораяпти.

* * *

Хотин-қизлар ўртасида ўтказилган биринчи лига мусобақалари республикамиз хоккейчиларига катта муваффақият келтирди. Иккинчи ўринни эгаллаган Бухоронинг «Технолог» командаси келгуси йилда олий лига биринчилигида қатнашиш ҳуқуқини қўлга киритди. Киевнинг «Спартак» коллективи ҳам кучлилар сафига йўлланма олди.

Бухоролик хоккейчи қизларни бу муваффақият билан табриклаймиз. Улар ўтказилган жами 44 учрашувнинг ўттиз биттасини ўз фойдаларига якунлаб, ўн учтасини бой беришди. Рақиблари дарвозасини 73 марта ишғол этиб, ўзлари атиги 32 та тўп ўтказиб юборишди.

«Қишлоқ ҳақиқати» ШАХМАТ КЛУБИ

СССР спорт мастерлигига номзод А. ИНОҚОВ олиб боради

КУНЛАРДАН БИР КУН

ЧЕТ ЭЛЛИКЛАР МУСОБАҚАСИ

Гамбургда чиқадиган «Штерн» ҳафталигининг ҳабар беришича, Ғарбий Германия бундеслигаси биринчилигида қатнашадиган командалар таркибида Англия (6), Швеция (2), Аргентина, Бразилия, АҚШ, Австрия, Дания, Испания, Франция, Исроил, Венгрия, ЧССР, Югославия вакиллари бор. Улар орасида ГФР шахматчилари ҳам иштирок этишаётганини киноя билан таъкидлади журнал.

ГРОССМЕЙСТЕР ВА ШАМОЛ

Маврикиялик (шу номдаги орол) драматург Сэдли Ричардс Ассоннэнинг «Шахмат ўйинчиси» деган пьесасида асосий қаҳрамон замонавий гроссмейстерларни икки тоифага бўлади. Биринчи тоифадагилар шамол ҳокимлари бўлиб, унинг қандай йўналишда ҳаракат қилишини аниқлаб беришса, қолган шахматчилар ўз елканларини шамолнинг қай томонга эсишига мослаштирадилар.

Икки юришда мот.

Редактор
А. Ғ. МУХТОРОВ.

МЕҲНАТСИЗ ДАРОМАД—ЭЛ ИЧРА МАЛОМАТ

ЧОЙ ЎҒРИЛАРИ

Ташимачилар. Виждонини жиғилдонга айлантирган бундай эгриқўл кимсалар ҳақида кўпдан буён гапирилмоқда. Аммо улар тарки одат—амри маҳол деганларидек, бу нопок йўлдан қайтишни хаёлларига ҳам келтиришмаяпти. Шуниси ҳам борки, баъзи ҳолларда ташимачилик катта ўғирликларга йўл очиб беради. Айниқса агросаноат комплексига қарашли қайта ишлаш корхоналарида ана шундай нохуш ҳоллар кенг тарқалганлиги жиддий ташвиш туғдирмоқда. Масалан, Самарқанд чой қадоқлаш фабрикасини олиб кўрайлик. Бир вақтлар бу ерда йирик миқдорда талон-торожликка йўл қўйилгани учун икки раҳбар қилмишига яраша жазоланган эди.

— Ҳозирги пайтда фабрикада социалистик мулкнинг ўғирланишига қарши ишончли қалқон қўйилганми, ўтмиш сабоқларидан тегишли хулоса чиқариб олинганми? — деб сўрайман Самарқанд шаҳар Темирйўл район ички ишлар бўлимининг ОБХСС бошлиғи А. Ғаниевдан.

— Далиллар гувоҳлик беришича, ўғирлик ҳамон давом этмоқда. Районимиз территориясида чой қадоқлаш фабрикаси жойлашган. У энг нобоп объект ҳисобланади. Менда мазкур корхонада 1985 йилдан буён содир бўлган ҳодисаларга доир маълумотлар бор. Масалан, 1985 йилда қўлга тушган ходимлардан 40.426 сўмлик чой тортиб олинган эди. Кейинги йил бу рақам 15.369 сўмни ташкил этди. Ўтган йили эса 2.384 сўмлик мол фабрикага қайтарилди. Шуни ҳам айтиш керакки, булар милиция ходимлари сезиб қолишгани, яъни ўғирланган чойларнинг бир қисми, холос.

Бу йил ҳам аҳвол яхши эмас. Агар бултур 194 киши майда ўғирлик билан қўлга тушган, улар 1.425 сўмлик 356 килограмм чойни ўмаришган бўлса, жорий йилнинг етти ойи мобайнида 107 ташимачидан 1.686 сўмлик чой тортиб олинди. Ишонч билан айтиш мумкинки, ўтган йил «даража»сидан ўтиб кетилиши аниқ.

Қўлга тушганлар рўйхатини кўздан кечирсак, икки ва ҳатто уч маротаба ўғирлик қилган кишиларнинг фамилияларини ҳам учратамиз. Гапнинг очиғи, бу коллективда ахлоқий нормалар остин-устун қилиб юборилган. Чамаси, социалистик мулкни ўғирлаш инсон орномуси ва шаънини ерга урадиган иснод қилмиш ҳисобланмайди.

— Сиз «майда ўғрилар» ҳақида фикр юритдингиз. Каттароқ мулкка тажовуз қилганлар ҳам борми?

— Ҳа, йўқ эмас. Темирйўлбўйи базасининг омбор мудири Мирзошароф Раҳимов 2522-автоколонна ҳайдовчиси Мамат Иброҳимов билан тил бириктириб 110 килограмм ҳинд қора чойини ўғирлаган. Жами баҳоси 405 сўм туради. Уларни ходимларимиз қўлга олишди. Омбор мудири тасарруфидаги мол-мулк рўйхатдан ўтказилганида 5 тонна чой кам чиқди. Муттаҳамларга қарши жиноий иш қўзғатилиб, халқ судига оширилди.

— Талон-торожлик учун қулай шароит яратиб берилгандир, эҳтимол?

— Фабрикада бемалоллик вазияти ҳукмрон. Бу ерда хориждан келтирилган чой сақланадиган махсус омбор бор. Яқинда олиб келинган ҳинд чойи темирйўлбўйи базасига туширилди. У корхонадан бир неча чақирим нарида жойлашган.

Ходимларимиз қўшиб ёзиш ҳолларини ҳам аниқладилар. Ўтган йилнинг май ойида 1,5 миллион сўмлик чой қўшиб ёзилганлиги маълум бўлди. Текшириш натижалари область прокуратурасида бир йилдан ортиқроқ ҳаракатсиз ётди. Бундан ташқари Грузиядан чой етказиб бераётганларда ҳам салбий ҳолатлар учраяпти. Ҳозирги пайтда ана шу республикадан олиб келинган катта миқдордаги хом ашё қатлаб қўйилди.

Шунингдек, корхона маъмуриятининг ўзи ўғирлик ҳамда қўшиб ёзишларга қулай шарт-шароит яратиб бераётганига доир далилларга эгамиз. Масалан, фабрика директори ўртоқ Ти бир неча чой қадоқлаш автоматини рўйхатдан чиқариш ҳақидаги буйруққа қўл қўйган. Унда таъкидланишича, «текшириб» чиқилганда ана шу автоматларнинг дозатор-тарозилари чойни қадоқлаш учун яроқсизлиги маълум бўлган. Кўпинча қадоқлар 25 граммгача кам ёки 30 граммгача кўп чиқаяпти». Шундай экан, бундай носоз ускунани темир-терсакка топшириб юбориш керак эди. Бироқ буйруқ чиқарилди-ю автоматлар... бошқа цехга ўрнатилмоқда.

Мулкни рўйхатга олиш ва ҳисоб-китоб ишлари пухта йўлга қўйилмагани ҳам ўғирликка имкон бермоқда. Қоидага кўра базага келиб тушган юк албатта тортиб кўрилиши, лаборатория эса хом ашёнинг намлиги, бошқа сифат жиҳатларини текширувдан ўтказиши шарт. Амалда эса бу иш билан ҳеч ким шуғулланмаяпти. Натижада янги ўғирликлар содир бўлаяпти.

— Бундай ҳолатларга тамомила барҳам бериш учун сизнингча нима қилиш керак?

— Сўздан амалий ишга ўтиш лозим. Биринчи навбатда коллективда шундай вазиятни вужудга келтириш керакки, нопок қўлли кишилар ўзларини ноқулай ҳис этсинлар. Ўғирлик содир бўлса, фавқулодда ҳодиса сифатида қаралиши зарур. Бунинг учун эса одамлар ўртасида қунт ва чидам билан астойдил иш олиб бориш лозим. Бошқа йўл йўқ. Биз — милиция ходимлари умумхалқ бойлигига кўз олайтирувчиларга қарши бундан буён ҳам фаол, шафқатсиз кураш олиб бориш ниятидамиз.

Суҳбатни
Э. ИБРАГИМОВ
олиб борди.

БИЗ ПЕПСИ-КОЛАНИ ЁҚТИРАМИЗ

Бир стакан кўпириб турувчи, мазали ва ширин пепси-кола ичимлиги чанқоқни қондиради ва тетиклантиради.

Пепси-колани Қибрай чанқовбосди ичимликлар комбинати чиқармоқда.

Пепси-кола озиқ-овқат магазинларидан, чанқовбосди ичимликлар сотишга ихтисослашган киоскалардан ва «Ором» фирма магазинидан сотиб олиш мумкин.

Бир шиша пепси-коланинг нархи 45 тийин.

Қибрай чанқовбосди ичимликлар комбинати. «Союзторгреклама» Бутуниттифоқ бирлашмасининг Ўзбекистон агентлиги.

ТЕЛЕВИЗОР ХИЗМАТДА

13 НОЯБРЬ, ЯКШАНБА

● МТ I

8.30 Янгиликлар.
8.45 Ритмик гимнастика.
9.30 «Қора қундузни излаб». Телевизион ҳужжатли фильм.
9.50 «Спортлото» тиражи.
10.00 «Будильник».
10.30 «Совет Иттифоқига хизмат қиламан!».
11.30 «Тонгги почта». Музикали кўрсатув.
12.00 Адабиёт, санъат, архитектура соҳасида 1988 йилги СССР Давлат мукофотлари лауреатлари.
13.00 «Музикали киоск».
13.30 «Қишлоқ янгиликлари».
14.30 «Здоровье».
15.15 Эртак ҳузурида меҳмонда. «Қуш сути». Телевизион бадиий фильм («Грузияфильм»).
16.30 Шанба— ота-оналар куни. Халқ таълими ходимларининг Бутуниттифоқ съезди олдидан (12 ноябрда ёзиб олинади).
18.00 «Жаҳоннинг йирик музейи». Лувр. 4-серия — «Рим, Ўрта ер денгизи» (Франция).
18.30 «Халқаро панорама».

Якшанба кинозали

19.15 «Номаълум соатда». Ҳужжатли фильм.
19.55 «Ҳазил». Бадиий фильм.
21.30 «Время».
22.05 «Қўшиқчи ҳақида қисса». Катталар учун мультфильм премьераси («Грузияфильм»).
22.25 «Сизни М. Пятницкий номли РСФСР Давлат академик рус халқ хори таклиф этади».
23.50 Янгиликлар.

● МТ II

8.30 Зарядкага сафланинг!
8.45 «Сиз яратган боғ».
9.20 Йил фасллари. Ноябрь.
10.20 «Оламга саёҳат».
11.20 Иқтисодий билимлар асослари. «Агро» тележурнали.
11.55 Ажойиб кишилар ҳаёти. Андрей Николаевич Туполев.
12.40 Рус маданияти ҳақида суҳбатлар. 1-туркум. Петр I ислоҳотлари ҳақида ҳикоя.
13.25 Педагогика ҳамма учун. Иккинчи курс. 2-кўрсатув.
13.40 «Учинчи саватдаги сир». Телевизион публицистик фильм.
14.50 Ҳаракат хавфсизлиги учун.
14.55 Свердловскда бўлиб ўтган ҳужжатли фильмлар кинофестивалининг совриндор фильмлари. «Қора квадрат» («ЦСДФ»).
15.55 Хоккей. СССР чемпионати. «Спартак» — МАСК.
18.20 Телевизион музикали абонемент. И.-С. Бах.
19.15 Ёзувчи туғилган куннинг 170 йиллигига. И. Тургенев. «Қайтиш». Телевизион спектакль.
20.30 Тунингиз хайрли бўлсин, кичкинтойлар!
20.45 Реклама.
20.50 «Джаздагилардан бири». Музикали очерк.
21.30 «Время».
22.05 Иттифоқдош республикалар студияларининг фильмлари. «Жумбоқнинг ечилиши». Телевизион бадиий фильм премьераси («Таллинфильм»).
23.20 Янгиликлар.

● ЎзТВ

9.00 «Ассалому алайкум». Информацион-музикали программа.
10.00 «Оила даврасида». Кинопрограмма.
10.30 «Биргаликда куйлаймиз». К. Кенжаев, П. Мўмин. «Бахтиёрмиз — миннатдормиз».
10.50 Мактаб ўқувчилари учун. «Қувноқ стартлар». Грузия ва Ўзбекистон командалари мусобақалашадилар.
11.40 «Объективда —қайта қуриш». Бухоро областидан кўрсатув.
12.10 «Инсон ва табиат».
12.50 «Қизиқишларинг олами». Наманганлик ҳаваскор-орнитолог А. Қаҳҳоров ҳақида ҳикоя (рус.).
13.05 Спорт программаси. 1. «Ҳовлимиздаги стадион» (рус.), 2. «Шахмат мактаби».
14.05 Ўқитувчи, Марғилон шаҳар 1-болалар уйининг директори Муножот Ботирова билан учрашув.
15.25 «Йўл ҳаракати хавфсизлиги учун» (рус.).
16.05 Реклама.

* * *

18.05 Кўрсатувлар программаси.
18.10 «Ералаш». Болалар юмористик киножурнали.
18.20 Мактаб ўқувчилари учун. «Қўшиғим, жон қўшиғим».
19.00 Македония телевидениесининг программаси.
20.00 «Ахборот» (рус).
20.20 «Фитиль». Сатирик киножурнал.
20.30 «Ахборот».
20.50 «Мусиқа жавони».
21.30 Москва. «Время».
22.05 Телевизион миниатюралар театри.
00.05 Кўрсатувлар программаси.

●

ТОШКЕНТ ШАҲРИ ВА ТОШКЕНТ ОБЛАСТИ УЧУН ПРОГРАММА ФРУНЗЕ КЎРСАТАДИ:

17.00 Кўрсатувлар программаси.
17.05 «Бегона пўстин». Мультфильм.
17.15 Реклама.
17.30 «Джаз шинавандаларига».
18.10 «Апорт навининг тақдири». Телефильм.
18.30 Москва. «Халқаро панорама».
19.15 Олий лига командалари «Динамо (Фрунзе) — «Динамо» (Тбилиси) иштирокида Бутуниттифоқ турнири.
20.45 «Мурас» фольклор-этнографик ансамблининг чиқиши.
21.20 «Ёдгорлик». Манзарали фильм.
21.30 Москва. «Время».
22.05 Такрорий фильмлар экрани. «Ўн уч». Бадиий фильм

Р — 14221. Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси. А. 2140. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12